

Özne ve Söylem Bağlamında Aşı Karşıtı Protestoların Toplumsal Hareketler Sosyolojisi Kapsamında İncelenmesi*

Analysis of Anti-Vaccine Protests in Context of Subject and Discourse Within the Framework of the Sociology of Social Movements

Didem DOĞANYILMAZ DUMAN**
Ece ÜNÜR***

Öz

Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19, 2021 yılı itibariyle sonuçlanmaya başlayan aşı çalışmaları kapsamında nispeten daha kontrollü bir sürece evrilmiş olsa da aşı karşıtlığı, salgının kontrolüne ciddi bir engel oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde aşılama çalışmalarıyla beraber ortaya çıkan aşı karşıtlığının temel nedeni, aşının hastalığın kendisinden çok daha fazla zarara sebep olabileceği inancıdır. 19. yüzyıldan bu yana var olan aşı karşıtlığı, devam eden pandemi sürecinde geniş kitlelerce benimsenerek, pandemi ile mücadeleyi ciddi anlamda olumsuz etkilemiştir. Pandemi sürecinde aşı karşıtlığının bireysel bir eğilim olmaktan öte toplumsal bir harekete dönüşmüş olması ise bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Yeni toplumsal hareketler sosyolojisi kapsamında öznesi, söylemi ve odak noktası değişen toplumsal hareketlerde kimi zaman yerel konulara kimi zaman ise küresel toplumu ilgilendiren konulara odaklanılmış ve güncel dönem itibariyle toplumsal hareketlerin odağı küresel anlamda ciddi bir insani güvenlik sorunu olarak varlığını sürdüren COVID-19 pandemisi olmuştur. Bu çalışma ile COVID-19 pandemisi için alınan önlemlerin önemli bir kısmını oluşturan aşılama ve takip sürecine karşı ortaya çıkan aşı karşıtlığına bağlı olarak Avrupa özelinde gerçekleştirilen ikinci dalga protestolar incelenmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme kapsamında dört ülke üzerinden oluşturulan örneklem çerçevesine, evren üzerinde yapılan ön inceleme sonucunda farklı özellikleri ile ön plana çıkan Fransa, İtalya, Yunanistan ve Birleşik Krallık dâhil edilerek çalışma tamamlanmıştır. Böylelikle ilgili örneklem, tümevarım ile bir genelleme yapılmasındansa evrene dair farklılıkları göz önüne serme imkânı sunmuştur. Dört ülkede gerçekleştirilen aşı karşıtı toplumsal hareketler kapsamında özne ve söylem çözümlemesi yapılarak, eylemlerin geçmişten bugüne yaşadığı değişimin yeni toplumsal hareketler sosyolojisinde yaşanan değişimle paralellik gösterip göstermediği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aşı Karşıtılığı, COVID-19, Toplumsal Hareketler, Özne, Söylem

* Bu çalışma 30 Eylül 2021 tarihinde gerçekleştirilen Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimlerde Covid-19 Çalışmaları Kongresi'nde sunulan "Aşı Karşıtılığının Toplumsal Hareketler Kapsamında İncelenmesi" başlıklı özet bildirisinin geliştirilmiş ve güncellenmiş halidir.

** İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir, Türkiye, E-posta: didem.duman@idu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7785-4416

*** Haliç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-posta: eceunur@halic.edu.tr ORCID: 0000-0001-6945-5677

Abstract

Although COVID-19, which was declared a pandemic by the World Health Organization in March 2020, has evolved into a relatively more controlled process within the scope of vaccination studies that started to conclude as of 2021, anti-vaccination is a serious obstacle in controlling the pandemic. Anti-vaccination that emerged since the first vaccination studies, expresses the belief that the vaccine can cause much more harm than the disease itself. Existing since the 19th century, anti-vaccination has been widely spread during the ongoing pandemic and thus has adversely affected the fight against the pandemic. The main problem of this study is the transformation of anti-vaccination into a social movement rather than an individual tendency during the pandemic. In social movements whose subject, discourse, and focus have been changed within the scope of the sociology of new social movements, the focus is sometimes on local issues and sometimes on issues that are related to the global community. Currently, the focus of social movements has been the COVID-19 pandemic, which continues to exist as a serious human security problem globally. In this study, the second wave of anti-vaccination protests in Europe, that emerged as a result of vaccination and follow-up processes, which constitute an important part of the measures taken for the COVID-19 pandemic, were examined. In the context of the maximum variation sampling method four states, France, Italy, Greece, and the United Kingdom, which came to the forefront with their different characteristics as a result of the preliminary examination of the universe, were included in the sample group. Thus, the relevant sample offered the opportunity to reveal the differences in the universe rather than making a generalization with induction. This research analyses the pattern of the anti-vaccination movements from past to present to see whether it demonstrate resemblance with the change of the sociology of social movements through analysis of relevant protests in the context of subject and discourse.

Keywords: Anti-Vaccine, COVID-19, Social Movements, Subject, Discourse

1. Giriş

2019 sonunda Çin'de ortaya çıkan ve insan hareketliliğinin hacmiyle doğru orantılı olarak kısa sürede tüm dünyaya yayılan ve 2020'nin ilk çeyreği itibariyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından (DSÖ) "pandemi" ilan edilen COVID-19 farklı alanlarda birçok değişimi beraberinde getirmiştir. İlgili dönem itibariyle sağlık alanında gerçekleştirilen çalışmalara ek olarak; siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda yaşanan değişimler sosyal bilimlerde de farklı odak noktaları yaratmıştır. Bu çalışmada, süreç içerisinde yaşanan gelişmelere karşı ortaya çıkan toplumsal reaksiyona odaklanılmaktadır.

İlkaşılama çalışmalarına paralel olarak ortaya çıkan aşı karşıtlığı, insani güvenlik için ciddi bir tehdit haline gelen (Duman, 2021) COVID-19'a karşı mücadele kapsamında gerçekleştirilen gelişmelere ve 2021 yılı itibariyle sonuçlanmaya başlayan aşı çalışmaları ile uygulamalarına karşı dünyanın farklı bölgelerinde kitlesel hareketlere dönüşmüştür. COVID-19 sürecinde toplumsal hareketler farklı odak noktaları yakalamıştır. Bölgesel ve/veya ulusal kapanmalara karşı gerçekleştirilen protesto hareketleri birinci dalga toplumsal hareketleri oluştururken, bu çalışmanın da vaka incelemesini oluşturan ikinci dalga toplumsal hareketler; aşı ve bu kapsamda devam eden takip/önlem uygulamalarına karşı geliştirilen tepkiler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. 2021 yılı üçüncü çeyreği süresince devam eden aşı karşıtı hareketlere dair gerçekleştirilen çözümleme, toplumsal hareketler sosyolojisi kapsamında bir teorik çerçeveye tabi tutulmuştur. Bu inceleme yapılırken, eylemlerin siyasal boyutu ve davranış boyutu olmak üzere iki farklı odak

noktasının var olduğu (Yıldırım & Öztürk, 2020, s. 104) göz önünde bulundurularak yalnızca davranış boyutuna odaklanılmıştır. Aşı karşıtı protestoların davranış boyutuna dair yapılan bu çözümlemede, Claus Offe'nin (1999, s. 67), klasik hareketler ile yeni hareketler arasındaki farkı dört temel unsur üzerinden gruplandığı inceleme temel alınarak sınıflandırmalar yapılmıştır. Söz konusu dört temel unsur eylem repertuarı, aktörler, temalar ve değerlerdir. Hareket biçimlerini ifade eden eylem repertuarı, bu çalışmanın vaka incelemesi kapsamına alınmamış; inceleme aktörler, temalar ve değerler üzerinden yürütülmüştür. İncelemede aktörler, toplumsal hareketlerin öznesi bağlamında; temalar ve değerler ise söylem bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmanın örneklem çerçevesi oluşturulurken zaman ve coğrafya olmak üzere iki boyutlu bir sınırlamaya gidilmiştir. Buna göre; zaman sınırlaması kapsamında yukarıda da belirtildiği üzere 2021 yılının üçüncü çeyreğinde; coğrafya sınırlaması kapsamında da Avrupa özelinde dört ülkede gerçekleştirilen eylemlere odaklanılmıştır. Örnekleme oluşturan aşı karşıtı hareketler görece güncel bir konu olduğundan, özellikle teorik çerçevede katkı sunan birincil ve ikincil kaynaklara ek olarak, gazete haberleri ve söyleşiler de inceleme kapsamına alınmıştır. Tüm bu aşamalar sonucunda gerçekleştirilen çözümlemenin temel amacı, toplumsal hareketler sosyolojisinde gözlemlenen değişimin tarihsel süreç içerisinde farklılaşan aşı karşıtı kitlesel hareketlerle paralellik sergileyip sergilemediğidir. Son olarak; çalışmanın sınırlılığı kapsamında değerlendirilmesi gereken davranış boyutu çerçevelemesinin, ilgili toplumsal hareketlerin siyasal boyutunun incelenmesi adına yapılabilecek gelecek çalışmalar için kaynak oluşturma gayesi bulunmaktadır.

2. Aşı Karşıtlığı

Ölü veya etkisi zayıflatılmış virüs ya da bakteri gibi biyolojik maddelerin, yapay bağışıklık elde etmek amacıyla, uygun miktarlarda vücuda verilmesi işlemi aşılama olarak tanımlanmaktadır (Yiğit, vd., 2020, s. 1246; Bozkurt, 2018, s. 71). İlaçlar bireysel düzeyde etki gösterirken, aşılardan hem toplumsal hem de bireysel düzeyde hastalıkları azaltmak, önlemek, elimine etmek ve ortadan kaldırmak gibi özellikleri bulunmaktadır (SAGE, 2014, s. 3).

Dünya genelinde bilinen ilk aşı olan çiçek aşısına dair kanıtlar 18. yüzyıla uzanmakta olup (Yiğit, vd. 2020, s. 1246; Yavuz, 2018, s. 187); bu dönemde çocukları çiçek hastalığından korumak ve hastalığa karşı bağışıklıklarını artırmak için, onları doğrudan çiçek hastalığına maruz bırakan aşılama yöntemleri kullanılmıştır (Üren, 2021). İlk çiçek aşısı Yunanistan'da Teselyalı ve Makedon kadınlar tarafından; hastaların iyileşmeleri sırasında vücutlarındaki çiçek kabarcıklarında bulunan irinden alınan canlı çiçek virüsünün; hasta olmayan bireyin derisine ufak bir çizik atılarak yerleştirilmesiyle yapılmış ve bu yöntemi Yunanlı hekimler Emmanouel Timonis ve Jakovos Pylarinos bilimsel yayınlar halinde sunmuşlardır (Kotsiou, vd., 2017, s. 283). Her ne kadar Timonis ve Pylarinos aşılama prosedürünün öncüleri olarak kabul edilseler de Edward Jenner çiçek aşısını sistematik olarak uygulayan ilk kişi olarak tarihe geçmiştir (Kyrkoudis vd., 2021, s. 100). 1796 yılında Jenner bu yöntem yerine daha hafif olan sığır çiçeği inokülasyonu

yöntemini uygulamaya koymuş ve böylece modern anlamda aşılamanın resmi tarihi başlamıştır. İnekleri sağan sütçü kızlarda çiçek hastalığının seyrine dair Jenner'in yaptığı gözlemler, bu yöntemin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Jenner bu prosedürünü Latince inek (*vacca*) ile sığır çiçeği (*vaccinia*) kelimelerinden türeterek aşılama (*vaccination*) olarak tanımlamıştır (Riedel, 2005, s. 24; Yavuz, 2018, s. 188). Prosedürün başarılı sonuçlar vermesi ve aşı çalışmalarının yaygınlaşması beraberinde aşı karşıtlığını da getirmiştir.

2.1. Aşı Karşıtlığının Tarihsel Kökenleri

Tarihsel süreçte ilk gözlemlenen aşı karşıtı eğilimler; dini, mitolojik, yasal ve sözde bilimsel temellere dayandırılabilir. Jenner'in çalışmalarına şiddetle karşı çıkan din adamı E. Massey, hastalıkların Tanrı'nın günahkar olanlara yönelik bir cezası olduğunu, dolayısıyla da aşılamanın Tanrı'nın iradesine saygısızlık ve ona bir karşı geliş olduğunu ifade ederek, bunu şeytana uymak olarak belirtmiştir (Badur, 2011, s. 83; Yiğit, vd., 2020, s. 1253). Bu yolla aşı karşıtlığı dini temellere dayandırılmıştır.

1800'lü yıllarda başta din adamları olmak üzere büyük bir çoğunluk çiçek aşısı yaptıran kadınların büyük baş hayvanlarla aşk yaşayacağına ve aşılamanın kişilerin sığırlara dönüşeceğine dair söylentiler yaymaya, buna ilişkin mitolojik propaganda afişleri tasarlamaya başlamışlardır. Resim 1'deki Fransız karikatürü aşı karşıtı propaganda çalışmalarının bilinen ilk örnekleri arasındadır (Üren, 2021). Karikatürde aşı olan kadın yeşil bir canavara dönüşmüş biçimde tasvir edilmiş ve çocukların da bu sebeple aşından korktukları resmedilmiştir. James Gillray'ın 1802 yılına ait gravüründe ise aşı olan bireylerin kafalarının inek kafasına döndüğü aktarılmıştır (Carpenter, 2021). Aşı karşıtlığını artırmak için yapılan dini ve mitolojik çalışmaların yanı sıra 1806 yılında İngiliz doktor Benjamin Moseley, çiçek aşısı olan kişilerde daha önce hiç görülmemeyen hastalıkların ortaya çıktığını, kadınların yüzlerinin bozulduğunu ve insandan çok sığıra benzemeye başladıklarını, vücutlarında yaralar ve inek kılları çıkmaya başladığını ifade eden "bilimsel" olduğunu iddia ettiği bir yazı yazmıştır (Üren, 2021).

Resim 1. Fransız Karikatürü

Resim 2. James Gillray'ın Gravürü

Kaynak: Watling, 2019. Kaynak: Carpenter, 2021.

Dini temellerin, yukarıda ifade edilen mitolojik tasvirlerin ve sözde bilimsel yayınların yanı sıra İngiltere’de 1840-1853 yılları arasında çıkarılan yasalarla aşılamanın zorunlu hale gelmesi, aşı karşıtlığını artıran bir diğer neden olmuştur (Soysal, 2018, s. 264). İngiltere’de 1840 yılında kabul edilen ve aşılamaı yasal hale getiren düzenleme, tarihte bilinen ilk aşı yasasıdır (Kader, 2019, s. 378). Bu yasa ile ekonomik durumu elverişli olmayan bireylerin aşıya ücretsiz bir biçimde ulaşmaları sağlanmıştır. Fakat istenilen düzeyde aşılama gerçekleşmediğinden 1853 yılında yeni bir aşı yasası çıkarılarak, tüm bebeklerin doğumundan sonraki ilk üç ay içinde aşı olmaları yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir. O dönemde yasaya uymayanlar için para cezası; para cezasını ödemeyenler için de hapis cezası gibi sert yaptırımlar (Porter & Porter, 1988, s. 233) öngörülmüş ancak bu yaptırımlar katı bir biçimde uygulanmamıştır. Gelen tepkilerin başını ise 1854 yılında John Gibbs’in yazdığı 64 sayfalık *Our Medical Liberties* (Tıbbi Özgürlüklerimiz) kitapçığı oluşturmaktadır. Yasa eleştirisini içeren ve aşı zorunluluğunun özgürlüklere karşı bir uygulama olduğu belirtilen kitapçık, aşı karşıtı hareketin başlangıç noktalarından birisi sayılmaktadır (Spier, 2002, s. 81; Kader, 2019, s. 379).

1864 yılında İngiltere’de başlayan salgınla birlikte önlemler ve cezai yaptırımlar sertleştirilmiştir. Aşıların yeterli hijyen koşullarını sağlamadan yapılması; bireyler üzerinde yan etkiler yaratmış ve hatta kimi zaman ölümlere sebebiyet vermiştir (Yavuz, 2018, s. 188). Bu durum aşıya olan güveni hepten sarmış ve aşı karşıtlığı artmıştır. Bunun üzerine devlet daha sıkı yasal önlemler almış; 1867 yılında kabul edilen bir yasa ile 14 yaşından küçük olan her bireye aşı zorunluluğu getirilmiştir (Kutlu & Altındış, 2018, s. 48; Yiğit, vd., 2020, s. 1253). İngiltere’nin art arda çıkarttığı bu yasalar, dünyada ilk defa temel haklar kapsamında halkın sağlığı için devletin gücünü artıran politik bir yenilik olmuştur (Porter & Porter, 1988, s. 231). Ancak çıkarılan yasalarla devletin bu denli sertleşmesi, örgütlü ve aktif bir aşı karşıtlığını da beraberinde getirmiş; 1853-1880 yılları arasında çok sayıda aşı karşıtı dernek kurulmuştur (Kader, 2018, s. 379). Hem İngiltere hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde Anti-Aşı (*Anti-Vaccination League*) veya Zorunlu Aşı Karşıtları (*Anti-Compulsory Vaccination League*) gibi isimlerle kurulan derneklerle birlikte (Kutlu & Altındış, 2018, s. 48-49) dini söylemlere bağlı aşı karşıtlığı kurumsallaşarak sivil hak ve özgürlükler zeminine oturmuştur (Üren, 2021). Aynı yıllarda halkın yasaya tepki vermesini sağlamak ve bunun insan hakları ihlali olduğunu vurgulamak için aşı karşıtları; çeşitli kitaplar, broşürler ve dergiler yayınlamışlardır (Yiğit, vd., 2020, s. 1253). Bir diğer ifadeyle aşı karşıtları, zorunlu aşı uygulamasının bireyin bedensel bütünlüğünü ihlal ettiğini ve dolayısıyla da bireyin bireysel haklarının elinden alındığını savunmaktadır.

Aşı karşıtlığının bireysel haklar bağlamında ele alınması neticesinde İngiltere’nin Leicester kentinde 1885 yılında yaklaşık 100 bin kişinin katılımıyla aşı karşıtı bir eylem düzenlenmiştir. Eylemden sonra durumun araştırılması için kraliyet komisyonu kurulmuş; komisyon hem aşıya karşı olanların hem de aşığı destekleyenlerin görüşlerini alarak bir rapor hazırlamıştır. Komisyonun 1896 tarihli bu raporunda; aşının bireyleri çiçek hastalığından koruduğu belirtilmiş ancak kümülatif cezaların kaldırılması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Söz konusu rapor doğrultusunda 1898’de yeni Aşı Yasası çıkarılarak kümülatif cezalar kaldırılmış ve aşılamaı karşı olan ebeveynlerin muafiyet belgesi alabilmelerine hak tanınmıştır. Bu yasa ile İngiliz hukuk

sistemine ilk kez vicdani ret (*conscientious objector*) kavramı ve vicdan temelli muafiyet hakkı girmiştir (Wolfe & Sharp, 2002, s. 431; Kader, 2019, s. 379).

19. yüzyıldaki aşı karşıtlığı 20. yüzyılda değişerek devam etmiştir. 19. yüzyıldaki aşı karşıtlığının temelinde işçi sınıfı yer almıştır. İşçilerin aşı karşıtı tavır geliştirmelerinin başlıca nedenleri arasında (a) aşı olmayanlara uygulanan cezai yaptırımların aristokrat sınıfa uygulanmaması, (b) varlıklı bireylere daha güvenilir aşuların temin edilmesi, (c) işçi sınıfına etik olmayan zorlamalarda bulunulması gibi aşılama uygulanan adaletsiz politikalar yer almaktadır. Dolayısıyla bu dönemdeki aşı karşıtlığının temelini, aşının kendisinden duyulan güvensizlik değil; eşitlik arayışı, egemen sınıfın baskılarına karşı direnme ve bireysel özgürlüklerin korunması gibi gerekçeler oluşturmuştur (Yavuz, 2018, s. 190). 20. yüzyıla gelindiğinde ise aşı karşıtlığı, işçi sınıfı ve aristokrat sınıf arasındaki eşitsizlikler üzerinden değil de; aşuların etkinliği ve riskleri gibi unsurlar çerçevesinde şekillenmeye başlamış; dolayısıyla işçilerin süreçteki başat rolü azalmıştır (Wolfe & Sharp, 2002, s. 431; Kader, 2019, s. 380). Aşuların riskleri bağlamında en ses getiren çalışmalardan bir tanesi, Andrew Wakefield adlı bir İngiliz doktorun 1998 yılında *Lancet Dergisi*'nde yayınlandığı makalesidir. Makalede kızamıkçık, kabakulak ve kızamık (KKK) aşularının otizme neden olduğu anlatılmıştır (Aker, 2018, s. 181). Makale kısa süre içinde medyanın gündemine oturmuş ve halkın aşıya karşı olan güvensizliğini daha da artırarak korku unsuru yaratmıştır (Yavuz, 2018, s. 193). Ancak hemen sonrasında makalede metodolojik sorunlar bulunduğu ve bilimsel olarak yeterli veriye dayanmadığı ortaya çıkmıştır. İlgili dönemde İngiltere'de ayda 50 bin çocuğun KKK aşısı olmasına rağmen makale sadece 12 çocuk üzerinden yapılan vaka çalışması ile oluşturulmuş ve bir kontrol grubu da kullanılmamıştır (Aker, 2018, s. 181). Buna ek olarak Wakefield'in aşı üreticilerine dava açan bireylerle maddi çıkar ilişkisi içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Tüm bunların neticesinde *Lancet Dergisi* makaleyi yayından kaldırıldığını duyurmuş, İngiliz Tıp Konseyi ise Wakefield'in doktorluk lisansını iptal etmiştir (Azap, 2018, s. 218). Günümüze kadar olan bilimsel çalışmalarda otizm ile KKK aşısı arasında bağlantı olmadığı ortaya konulsa da (Kader, 2019, s. 380; Aker, 2018, s. 181), Wakefield'in makalesi aşı karşıtları tarafından "bilimsel" bir malzeme gibi kabul görmüş, medyada sıkça yer almış ve neticede İngiltere'de aşı yaptırma oranı 1998 ila 2003 yılları arasında %92'den %80'e düşmüştür (Üren, 2021; Azap, 2018, s. 218).

2.2. Aşı Karşıtlığı Türleri ve Sebepleri

Aşılama ile ilişkin devlet politikalarının gözden geçirilerek düzenlenmesi ve bireylerin bilinç düzeylerinin artması neticesinde aşı karşıtlığı azalsa da 2000'li yıllarda yeniden canlanmış ve bunun sebeplerinin araştırılması için DSÖ 2012 yılında "Aşı Tereddütleri Çalışma Grubu"nu (*Vaccine Hesitancy Working Group*) kurmuştur (Yiğit, vd., 2020, s. 1253). DSÖ ile UNICEF'in ortak çalışmaları sonucunda aşı karşıtlığı; "aşı tereddüdü" (*vaccine hesitancy*) ve "aşı reddi" (*vaccine rejection*) olmak üzere iki farklı biçimde tanımlanmaya başlamıştır (Bkz. Tablo 1; Bozkurt, 2018, s. 72; Kutlu & Altındış, 2018, s. 49; Yiğit, vd., 2020, s. 1253). Aşı tereddüdü/kararsızlığı kavramının ortaya çıkmasındaki temel neden aşı olmaya yönelik tutum ve davranışların aşılamaı "kabul etme" veya "reddetme" ikilemi kadar basite indirgenmemesi gerekliliğidir (Soysal, 2018, s. 265).

Tablo 1: Aşı Karşıtlığının Çeşitleri I

	Tanım
Aşı Tereddüdü/Kararsızlığı	Aşıya, aşı sağlayıcıya veya aşının gerekliliğine güvenmeme ve buna bağlı olarak bireylerin aşığı geciktirmesi veya birden fazla aşığı yaptırmaması durumu
Aşı Reddi	Bireyin tüm aşıları kendi iradesi ile reddetmesi durumu

Hagood ve Mintzer Herlihy ise farklı bir sınıflandırma yaparak aşı karşıtı bireyleri aşı retçileri (*vaccine rejecters*), aşıya karşı dirençliler (*vaccine-resistant*) ve aşı tereddütçüleri (*vaccine hesitancy*) olmak üzere 3 farklı kategoride tanımlamaktadır (Ransing, vd., 2021). İlgili sınıflandırma kapsamında yer alan kategorilerin tanımlamaları Tablo 2’de belirtilmektedir:

Tablo 2: Aşı Karşıtlığının Çeşitleri II

	Gereke	Yapılabilecekler
Aşı Retçileri	Aşılarla ilgili komplo teorilerine inandıkları için aşı olmaya karşılar.	Tamamlayıcı tedavi ve alternatif tıp yöntemlerini kullanırlar. Fikirlerini değiştirmek zordur.
Aşıya Karşı Dirençliler	Komplo teorilerine karşı kararsızlar ama yine de aşı olmayı reddederler.	Doğru bilgilendirmeler yapıldığında aşıya yönelik endişeleri kaybolabilir ve aşı yaptırabilirler.
Aşı Tereddütçüleri	Aşıya ilişkin yan etkiler gibi olumsuz haberlerin etkisi altında çabuk kalırlar.	Basit düzeydeki eğitim ve bilgilendirme ile tutumları kolayca değiştirilebilir.

Bu sınıflandırmalara ek olarak aşı karşıtlarını, aşıya karşı olmaları sebepleri açısından 3 ana gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta aşıların güvenliğinden endişe duyanlar yer almaktadır. Bu bireyler aşıların yeteri kadar güvenli olmadığına inanmakta ve aşının yan etkilerinin, sağlık personelinin açıklandığından daha fazla olduğunu düşünmektedirler. İkinci grupta risk altında olmadığını, dolayısıyla da aşı olmadan da tedavinin mümkün olduğunu savunanlar yer almaktadır. Bu bireyler aşılamaya yerine doğal yollardan kazanılan bağışıklığın daha güçlü ve etkin olduğuna inanmaktadırlar (Aker, 2018, s. 179-180). Bireylerin bu tutumlarını Baudrillard’ın (1988) sözünü ettiği simülasyon ve hipergerçeklik çağı ile ilişkilendirmek mümkündür. Bireylerin simülasyon çağının bir etkisi olarak pandemi kaynaklı ölümleri televizyonda basit bir program, dizi veya film izlemişçesine takip etmeleri, salgının ne derece vahim sonuçları olduğunun anlaşılmasını engellemiş; bireyler giderek bir hipergerçekliğin içine hapsolüp pandeminin gerçekliğinden uzaklaşmış ve aşı gibi elzem önlemleri almamışlardır (Sevimli, 2021, s. 63). Son grupta ise dini, felsefi veya komplo teorilerinden kaynaklı gerekçelerle aşıya karşı olanlar yer almaktadır. Kimi bireyler aşıların içeriğinde domuzdan elde edilen maddeler olduğu gerekçesiyle aşıların İslamiyete aykırı olduğunu, kimi bireylerse aşının hayvanlardan geldiği için “Hristiyanlığa uygun” olmadığını savunmaktadır (Aker, 2018, s. 181; Yavuz, 2018, s. 190).

DSÖ bünyesinde çalışmalarını sürdüren Uzmanların Bağışıklama ile ilgili Stratejik Danışma Grubu (*Strategic Advisory Group of Experts on Immunization – SAGE*) ise aşı kararsızlığının nedenlerini bağlamsal etkiler, bireysel ve grup etkileri ile aşı/aşılamaya ilişkin özel konular olmak üzere Tablo 3’de görüleceği üzere 3 ana kategori altında toplamıştır (Aker, 2018, s. 176; SAGE, 2014, s. 12).

Tablo 3: Aşı Kararsızlığının Gerekçeleri

Aşı Kararsızlığının Gerekçeleri	
Bağlamsal Etkiler	(a) İletişim ve medya ortamı (b) Kanaat önderleri, liderler, aşılamaı kontrol edenler, aşılama karşıtı veya yandaş lobiler, (c) Tarihi, dini, kültürel, sosyo-ekonomik ve cinsiyet bazı koşullar, (d) İzlenen siyaset ve politikalar, (e) Coğrafi engeller (f) İlaç endüstrisine dair algılar
Bireysel ve Grup Etkileri	(a) Aşılamaıa dair bireysel, ailesel veya toplumsal deneyimler, (b) Sağlığa dair inanç ve tutumlar, (c) Bilgi ve farkındalık düzeyi, (d) Sağlık sistemine duyulan güven/güvensizlik (e) Algılanan veya deneyimlenen riskler ve yararlar
Aşı/Aşılamaıa İlişkin Özel Konular	(a) Aşının risk ve yararlarına ilişkin bilimsel kanıtlar, (b) Aşının uygulanma şekli, (c) Aşılama programının takvimi, (d) Aşının güvenilirliği, (e) Maliyetler ve (f) Aşıya dair tavsiyenin gücü, bilginin temeli veya sağlık personelinin tutumu

Yapılan çalışmalar ve araştırmalardan edinilen bulgular (Burki, 2020, s. 504; Bozkurt, 2018, s. 72-74; Kutlu & Altındış, 2018, s. 53; Soysal, 2018, s. 265; Yavuz, 2018, s. 190) incelendiğinde, aşı karşıtlığının sebeplerini şu başlıklarla özetlemek mümkündür:

- a) Aşının cıva başta olmak üzere birçok kimyasal içerdiği iddiası;
- b) Aşının otizme neden olduğuna ilişkin bilinen yanlış kanı;
- c) Çocuklara aşı yapmanın, onların halihazırda zayıf olan bağışıklık sistemi üzerinde daha büyük zararlara yol açacağına ilişkin endişe;
- d) Bazı dini kanaat önderlerinin veya doktorların çocuklarına aşı yaptırmadıklarına ilişkin haberlerin basında yer alması;
- e) Bazı dini inançların aşıya karşı olması;
- f) Aşı üreticilerinin bu işten çok para kazandıkları söylemi üzerine bunun art niyetli bir pazar olarak algılanması ve doktorların da büyük ilaç firmaları ile çıkar ilişkisinde bulunarak aşılamaı yan etkilerini veya zararlarını halktan sakladığına yönelik inanç;
- g) Aşının olası yan etkilerinin fazla olmasından duyulan endişe ve bu endişe neticesinde bireylerin tamamlayıcı tedavi yöntemlerine ve alternatif tıbbı yönelmeyi tercih etmeleri;
- h) Aşılamaı etkinliğini ve güvenilirliğini kanıtlayan yeteri kadar çok çalışmanın bulunmaması;
- i) Aşılamaı gerekliliğine inanmama;
- j) Hastalığın varlığına inanmama;

k) Aşı veya pandemi hakkında bilgi almak için sosyal medyayı referans alma neticesinde dezenformasyona ve/veya komplo teorilerine maruz kalma;

l) Aşırı zorunlu hale getiren yasaların yaygınlaşmasının bireysel hak ihlali olarak algılanması.

Aşı karşıtlığına ilişkin geçmişte sıkça görülen mitolojik temelli sebeplere günümüzde pek rastlanılmamakta; sözde “bilimsel” temelli sebepler ise klinik olarak kanıtlanamamaktadır (Bozkurt, 2018, s.73). Yukarıda belirtilen sebeplerden bireysel hakların ihlaline ve dezenformasyon ile komplo teorilerine günümüzde sıkça rastlandığı için, bu iki sebebin üzerinde biraz daha fazla durulması gerekmektedir.

COVID-19 pandemisine ilişkin aşı karşıtı hareket, komplo teorileri, yanlış inançlar, paydaşlar arasındaki güven eksikliği ve aşı onay sürecindeki güven ve şeffaflık eksikliği gibi sebeplerle giderek artmaktadır (Zadrozny, 2020’den akt. Ransing, vd. 2021). Ortiz-Sánchez, vd., (2020) tarafından yapılan bir araştırmaya göre COVID-19 aşı karşıtlığının temel sebepleri arasında (a) hükümetler ve büyük ilaç firmalarına karşı duyulan güvensizlik, (b) beden bütünlüğünün bireysel hak kapsamına girmesi, (c) bireyin kendisine iyi gelecek şeyi, bilim insanlarından daha iyi bildiğini düşünmesi, (d) doğanın bilimden daha faydalı olacağına ilişkin inanç, (e) bilim insanlarının pandemiyle alakalı sadece işlerine yarayan bilgileri halka sunduklarına dair oluşan algı ve (f) hükümetlerin ve ilaç firmalarının aşırı zorunlu hale getirerek insan nüfusunu azaltma amacı taşıdıklarına yönelik inanç yer almaktadır. Bu algı ve inançların kaynağı ise şüphesiz ki sosyal medya platformlarında dolaşan dezenformasyon içerikli paylaşımlardır. Öte yandan mRNA teknolojisi ile üretilen COVID-19 aşılarının bireylerin DNA’sını değiştireceğine, bu aşuların üretiminde cenin dokularının kullanıldığına veya aşı olanların vücuduna mikroçip yerleştirileceğine yönelik iddiaların medyada, özellikle de sosyal medyada yer alması COVID-19 aşı karşıtlığını tırmandıran bir diğer unsurdur (Üren, 2021). Dezenformasyon ve komplo teorilerine dayalı aşı karşıtlığı hareketler ise sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla artmış ve DSÖ bu durumu infodemi¹ ilan etmiştir.

3. Toplumsal Hareketler

Geçmişten günümüze değerlendirmeye alındığında toplumsal hareketler, belirli siyasal konulara karşı takınılan kitlesel tepkilerin eyleme dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Toplumsal hareketler, sosyo-politik bağlamda incelemeye alınmış bir konu olmakla birlikte, konuya yaklaşımlar zaman içerisinde ciddi değişiklikler sergilemiştir. Gustave Le Bon (1995) tarafından “kalabalık” olarak nitelendirilen toplumsal hareket yapısı, süreç içerisinde klasik yaklaşımlar kapsamında olumsuzlanarak, bir *anomi* durumu olarak değerlendirilmiştir. Süreç içerisinde ilgili

1 İngilizce bilgi (*information*) ve salgın (*pandemic*) kelimelerinden türetilen infodemi (Gölbaşı, 2020, s.127), “bir salgın hastalık sırasında dijital ve fiziksel ortamlar aracılığıyla yayılan çok sayıda yanlış veya yanıltıcı bilgi” anlamına gelmektedir (WHO, 2022). Doğru bilgi ile yalan bilginin birbirine karışması neticesinde, halk neye inanması gerektiği veya hangi bilginin doğru olduğu konusunda şüpheye düşmekte; bu ise beraberinde başta sağlık yetkilileri olmak üzere otorite makamlarına yönelik güvensizliği yaratmaktadır. Güvensizliğin artması sonucundaysa salgınla mücadele zorlaşmaktadır (WHO, 2022).

olumsuz yaklaşım yerini sistem içerisinde ortaya çıkan durumlara dair bir tepki, bir çeşit ihtilaf siyaseti, muhalif bir hareket değerlendirmesine bırakmıştır. Bu kapsamda toplumsal hareket; sistem içerisinde her daim var olan ancak sürdürülebilirlik bağlamında zayıf bir karaktere sahip olan toplumsal muhalefetin, iktidardan gelen bir baskı durumunda kendiliğinden ortaya çıkan bir başkaldırı hareketi şeklinde tanımlanmıştır (Wallerstein, vd., 1995, s.34). İçinde bulunulan dönem itibariyle ise toplumsal hareketler daha çok bireysel haklar özelinde bir farkındalık yaratma çabası olarak değerlendirilmektedir (Touraine, 1988). Bu durum *anomi* yaklaşımının günümüzde geçerli olmadığını göstermektedir.

Klasik yaklaşım kapsamında değerlendirilen eski toplumsal hareketler, genel itibariyle belirli bir sınıf çerçevesinde kendisine taban bulmuş ve işçi hareketlerini merkezine alarak kuramsallaştırmıştır (Çırakman & Ertuğrul, 2016). Örgütlenmenin merkezi yapısı parti ve/veya sendikaların varlığı ile konsolide hale gelmiş (Faulks, 2000, s.96) ve hareketlerin çıkış noktası, Marksist ideolojinin etkisinin göz ardı edilemeyecek şekilde baskın olması da dikkate alınarak, sınıf çatışmaları (Çırakman & Ertuğrul, 2016) olmuştur. Ancak Avrupada ortaya çıkan 1968 gençlik hareketleri, toplumsal hareketlerin pratikte özünün değişimini gözler önüne sererek sosyo-politik kapsamda yeni kuramsal yaklaşımları zorunlu kılmıştır. Touraine (1969; 1985) özün değişimini, “yeni” bir yapı olarak post-endüstriyel toplum çerçevesinde kültürel öğelerin önem kazanmasıyla bağdaştırmıştır. İlgili dönem itibariyle karmaşıklaşan sosyo-politik yapı kapsamında “siyasal olan”ın da değişimi ve dönüşümü ile kitlesel tepkilerin odak noktası daha geniş bir çerçeveye yayılarak özne, söylem ve eylem açısından toplumsal hareketler değişime uğramıştır.

Yeni toplumsal hareketlerde aktörlerin yapısında ciddi bir değişiklik yaşanmıştır. Klasik yaklaşımda işçi sınıfı ile bağdaştırılan homojen aktör profili, yeni toplumsal hareketlerde daha çoğulcu bir nitelik sergilemektedir; zira eylemlere katılan bireylerin siyasal ve/veya sosyo-ekonomik bir gruplamaya tabi tutulması söz konusu değildir (Offe, 1999, s. 66). Daha önce siyasal alanın dışında kalan konuların muhatapları olarak değerlendirilebilecek, ancak değişen siyasal paradigma kapsamında “bireyselleşme” sürecine dahil olmuş, “özerkliklerini” önemseyen bir grubun oluşturduğu eylem hareketleridir (Çırakman & Ertuğrul, 2016, s. 242). Bu noktada yeni bir orta sınıftan bahsetmek gerekmektedir (Offe, 1999, s. 65-66). Görece daha eğitilmiş, profesyonel mesleklere ve buna bağlı olarak daha yüksek bir sosyo-ekonomik statüye sahip olan bu yeni orta sınıf (Çırakman & Ertuğrul, 2016, s. 242) genel itibariyle hizmet ve/veya kamu sektörü çalışanlarından oluşmakta ve eski orta sınıf ve iş piyasasının dışında kalan kesimlerle birlikte yeni toplumsal hareketlerin öznesini oluşturmaktadırlar (Offe, 1999, s. 68).

Offe'nin gruplandırması ile temalar ve değerler olarak sunulan daha soyut talepler ve kişisel özerklik vurgusu (Offe, 1999, s. 67), toplumsal hareketlerde söylem çerçevesinde değerlendirildiğinde, üretim araçları sahipliği gibi ekonomik referanslar yerine; değişen siyasal paradigma ve farklılaşan öncelikler kapsamında eğitim, toplumsal, kültürel konular açısından dile getirilen fikir beyanları ve talepler dikkat çekmektedir (Touraine, 2007, s. 274). İlgili söylemlerin oluşturulmasında odaklanılan konular; eşitlik, farklılık ve katılım üzerine kurulmuş ve materyal talepler yerini post-materyal değerlere bırakmıştır (Topal Demiroğlu, 2014, s. 135-136). Bu

değişim kapsamında söylem, kişisel olanın siyasal olması algısı ile müdahaleci devlete karşı, bireysel özgürlükleri savunan bir yapıya bürünmüştür.

Offe tarafından hareket biçimleri olarak gruplandırılan eylem süreci ise çizgisel yapıdan daha akışkan bir yapıya evrilmiştir. Buna göre klasik yaklaşımlardaki merkezîyetçi ve hiyerarşik toplanma biçimlerinin aksine, daha düzensiz anlık toplaşmalarla ortaya çıkan kolektif hareketler fikir ve anlam hareketleri olarak sınıflandırılan sembolik karakteristiği yüksek eylemlerdir (Gusfield, 1994, s. 60-62). Sembolik karakteristik, eylem repertuarı açısından kendisini gösterdiği gibi mekânsal bağlamda da gözlemlenmektedir. Zira, klasik yaklaşımda mekân farklı eylemlere ev sahipliği yapabilirken, yeni toplumsal hareketler kapsamında karşı çıkılan ilgili otorite tarafından en dikkat çekici olabilecek mekânsal tercihler gözlemlenmektedir (Dede, 2018, s. 30).

Offe'nin dört boyutlu yeni toplumsal hareketler çözümlenmesinden yola çıkılarak sunulan daha küçük ölçekli sınıflandırmanın ilk ikisi kapsamında çalışmanın vaka analizi gerçekleştirilmiştir. Özne ve söylem boyutları çerçevesinde yapılan incelemede, Avrupa özelinde gerçekleştirilen aşı karşıtı toplumsal hareketlerde eylemleri gerçekleştiren aktörler ve sözlü ve/veya yazılı olarak başvuru olan söylemler analizin kapsamına alınmıştır.

4. Avrupa'da Aşı Karşıtlığı ve Toplumsal Hareketler

Davranış boyutu bağlamında yapılacak toplumsal hareketler çözümlenmesinde coğrafi sınırlama kapsamında Avrupa ülkeleri üzerine odaklanılmıştır. Aşı karşıtlığının farklı formlarda hem COVID-19 pandemisi öncesinde (Stefanelli & Rezza, 2014, s. 6) hem de süresince en yüksek oranlarda Avrupa'da gözlemlenmesi (Cohen, 2021; Ray, 2021) bu çerçevede önemli bir etken olmuştur. Zaman sınırlaması da göz önünde bulundurularak, Avrupa ülkeleri özelinde 2021 yılının üçüncü çeyreğinde gerçekleştirilen aşı karşıtı toplumsal hareketler kapsamında yapılan ön inceleme sonucunda maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi çalışma için uygun bulunmuştur. Aşı karşıtı hareketlerde motivasyon, gerekçeleme, destek görme vb. konularda farklı özellikleri ile öne çıkan dört ülke belirlenerek, çözümlenme süreci tamamlanmıştır. Buna göre; Fransa, İtalya, Yunanistan ve Birleşik Krallık çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

4.1. Fransa

2019 yılında Gallup World Poll tarafından 15 yaş ve üstü kişilerde gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre 144 ülkede içerisinde en yüksek oranla her üç kişiden birinin aşı tereddütçüsü olduğu Fransa, (France 24, 2019) pandemi döneminde ortaya çıkan ikinci dalga toplumsal hareketlerde önemli bir konuma sahiptir. Avrupa Birliği (AB) tarafından gündeme getirilen ve 1 Temmuz 2021 itibariyle uygulamaya konulan AB Dijital COVID Sertifikası uygulaması (European Commission, 2021) ve Fransa Hükümeti'nin yine ilgili dönem itibariyle aşamalı olarak yürürlüğe koyacağını açıkladığı ek önlemler (Gouvernement, 2021) kitlesel boyutta ciddi bir reaksiyon yaratmıştır. Önlemler kapsamında, Ağustos 2021 itibariyle restoran, sinema, müze

girişleri; tren yolculukları vb. halka açık alanlara giriş için *Pass Sanitaire* ismiyle yürürlüğe girecek olan sağlık kontrolü uygulaması ile aşı, negatif test sonucu veya hastalıktan iyileşmiş olmaya dair resmi rapor ibrazı, Eylül 2021 itibarıyla ise sağlık çalışanlarının aşı olmaları zorunlu kılınmıştı. Buna bağlı olarak; Paris, Marsilya, Lyon, Nice, Nantes, Strasburg, Montpölye, Lille, Rennes gibi büyük şehirler de dahil olmak üzere ülkenin farklı kentinde (Le Parisien, 2021) haftalarca süren protesto gösterilerinde (FranceInfo, 2021), temel hedef *Pass Sanitaire* uygulaması olmuştur.

Fransa'da aşı karşıtı toplumsal hareketlerin öznesi olan kitlelerin genel itibarıyla aşının korumaya yönelik etkilerini ve/veya aşının kendisinin ne kadar sağlıklı olduğunu eleştiren aşı tereddütçülerinden (Adghirni, 2021) ve aşı retçilerinden oluştuğunu belirtmek mümkündür (VOA, 2021). Bununla birlikte, ilgili toplumsal hareketlere katılım sağlayan protestocuların çeşitli meslek grupları kapsamında gruplandırılabilceği de görülmektedir. *Pass Sanitaire*'in yürürlüğe girmesi ile ilgili kararlardan etkilenecek olan sağlık çalışanlarının (VOA, 2021; Amiel, 2021) ve hizmet sektörü çalışanlarının (VOA, 2021) aktif rol aldığı eylemlerde, yeni toplumsal hareketlerin akışkan yapısının en net örneklerinden birisi olarak protesto hareketlerinin hükümet karşıtı yapısına destek kapsamında aşırı sağ siyaset temsilcileri (Amiel, 2021) ile 2018 yılının ikinci yarısında vergi artışlarına karşı son dönemlerin en etkin toplumsal hareketlerinden birisini başlatan Sarı Yelekliler de katılım göstermiştir (Reuters, 2021b; Amiel, 2021).

Protesto gösterilerinde, yukarıda da belirtildiği üzere, *Pass Sanitaire*'e karşı söylem birliği oluşturulduğu görülmektedir. Bu zorunluluğun bireysel özgürlüğe ve insan hakları kapsamında bireylerin kendi bedenlerine ait kararları kendilerinin vermesi gerektiğine karşı bir yaptırım olduğu, protestolar süresince yapılan mülakatlarda sıklıkla dile getirilmiştir (Reuters, 2021b; VOA, 2021; Amiel, 2021). Bu kapsamda "Özgürlük!" sloganı, sözlü ve yazılı en çok kullanılan söylem olarak dikkat çekmektedir (Berger, 2021). Söz konusu yaptırımların, bireysel özgürlüklere karşı olduğuna dair yapılan referanslar kapsamında bir diğer dikkat çekici unsur, çeşitli Nazi sembolleriyle (Amiel, 2021) ve "Diktatörlüğe Hayır!" sloganıyla (France 24, 2021) diktatörlük referansı olmuştur. Bu referansla eşzamanlı olarak protesto gösterilerinin şiddetlenmesi, güvenlik güçleri ile yaşanan çatışma, aşı merkezleri gibi kamu malına zarar verme ve yaralanma gibi olayların yaşanması sonrasında Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, protestocuların rasyonel davranıştan uzaklaştığını ve diktatörlük söylemleriyle demokrasiye bir tehdit haline gelmeye başladıklarını belirtmiştir (Adghirni, 2021). Aşı tereddütçüleri eleştirilerini hem kendileri hem de çocukları üzerinden dile getirmiş ve "Ne bir kobayım ne de bir QR kodu!" (France 24, 2021) ve "Çocuklarımız kobay değildir!" (VOA, 2021) pankartları protestolar kapsamında kendisine yer bulmuştur. Söylem grupları kapsamında özgürlük ve insan hakları gibi bir diğer dikkat çeken unsur ise ayrımcılık teması olmuştur. Yapılan mülakatlarda, hizmetlere erişimde aşı olanlar ve olmayanlar arasında bir "ayrımcılık" ortaya çıkacağı dile getirilmiştir (Amiel, 2021). Eylemlere farklı bir motivasyonla destek verdiğini açıklayan Sarı Yelekliler ise özgürlük referansını ekonomik sıkıntılarla bağdaştırmış; aşı olsun veya olmasın kendilerinin ekonomik mücadeleler verdiklerini, özgürlüklerini kaybettiklerini, (Amiel, 2021) otoriterleşmeye ve diktatörlüğe karşı olduklarını (France 24, 2021) dile getirmişlerdir.

Fransa'nın geçmiş dönem aşı tereddütçülüğüne ve protestoların etkinliğine karşın belirtmek gerekir ki, toplumsal hareketlerinin gerçekleştiği yılın üçüncü çeyreği itibariyle ülke nüfusunun %66'sının aşılınmış olduğu (Our World in Data, 2021) ve farklı kaynaklara göre – örneğin Ipsos-Sopra Steria (Reuters, 2021b) ve Elabe (Adghirni, 2021) tarafından gerçekleştirilen anketler – nüfusun %55 ile %60'tan fazlasının da *Pass Sanitaire* kapsamında getirilecek önlemlere olumlu baktığı belirtilmelidir.

4.2. İtalya

İtalya'da da yine, AB Dijital COVID Sertifikası uygulaması tartışmaları kapsamında harekete geçen aşı karşıtları ve/veya tereddütçüleri hareketin Avrupa genelinde devam eden ikinci dalgasının bir parçası olmuştur. Bu aşamada İtalya için dikkat çekici olan durum; Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi ve RECOVER iş birliğinde yedi Avrupa ülkesi kapsamında yapılan araştırma sonucunun 1 Şubat 2021'de yayınlanan raporuna göre, İtalya %66'lık oranla “Bilimsel çalışmalar sonucunda COVID-19'a karşı etkili bir aşı bulunsa ve ülkenizde hepimize ücretsiz olarak sunulsa, aşı olur musunuz?” sorusuna en çok olumlu yanıt veren ülke olmasıdır (Giles-Vernick, vd., 2021). Ancak Fransa örneğinde görüldüğü üzere, aşı tereddütçülüğünün varlığı ve dönem itibariyle kaydedilen yarıdan fazla aşılama oranının varlığı çeşitli kesimlerin reaksiyon göstermesine ve kitlesel bir eyleme dönüştürmesine engel olmamıştır. İtalya'da da durum tam tersi şekilde yorumlanabilir; aşya – görece – yüksek oranda olumlu bakılması, toplumun herhangi bir kesiminde tereddütün ve/veya direncin olmayacağı anlamına gelmemektedir. 6 Ağustos 2021 tarihi itibariyle yürürlüğe gireceği açıklanan *Green Pass* uygulaması; Roma, Napoli, Torino, Milano ve Bergamo başta olmak üzere ülkenin kuzeyinden güneyine birçok kentte tepki ile karşılanmıştır. *Green Pass* kapsamında restoranların kapalı alanları, spor salonları, sinema, müze gibi mekanlara giriş için sertifika sunulması zorunlu hale getirilmiş (Follis, 2021); son 48 saat içerisinde yapılmış negatif sonuçlu COVID-19 testi veya hastalığa yakalanılmışsa dahi iyileşildiğinin belgelenmesi durumları söz konusu değil ise de en az bir doz aşının uygulanmış olması istenmektedir (Angeli, 2021).

İtalya'da gerçekleştirilen eylemlerde farklı aktörlerin bulunmasına karşın, aşırı sağ siyasetin etkisinin olduğu basına yansıyan haberler arasındadır (Bartoloni, 2021). Aşı ve *Green Pass* uygulamasına karşı olan aktörler, İtalya'da daha organize bir yapı sergilemiş ve Özgür Seçim Komitesi (CLS – *Comitato Libera Scelta*) adı altında bir araya gelmiştir (Forgnone, 2021). Parlamenterlerden de katılımın sağlandığı CLS, protesto eylemlerinin organizasyonu sürecinde temel aktör olarak kendini göstermiştir (Castelfranco, 2021). Aşı tereddütçülüğü ve retçiliği kapsamında, getirilen zorunlu uygulamalara üniversite öğrenci dernekleri de destek vermiştir (Biino, 2021). Aşı karşıtı hareketlerin daha organize bir şekilde yürütüldüğü İtalya'da, eylemler aşırı sağ siyaset destekçilerini ve görelî yoksunluk çerçevesinde ekonomik eşitlik taraftarlarını bir araya getirmiştir (Barry, 2021).

İtalya'da gösterilerin temel odak noktası *Green Pass* uygulaması olmuş ve söylemler bu çerçevede oluşturulmuştur. Hükümet yetkilileri tarafından bireysel söylemlerle COVID-19 kapsamında olası kapanmalara karşı bir özgürleşme aracı olarak sunulan uygulama (Dusi, 2021; Angeli, 2021), eyleme katılan aşı tereddütçüleri ve retçileri tarafından bireysel özgürlüklere karşı bir rejim aracı olarak değerlendirilmiş ve "Özgürlük!" sloganı tüm gösterilerde yazılı ve sözlü olarak en çok kullanılan söylem olarak dikkat çekmiştir (Bartoloni, 2021). Uygulamanın, aşı ile birlikte, zorunluluğunu diktatörlük olarak nitelendiren bazı göstericiler, Başbakan Mario Draghi'nin Adolf Hitler'e benzetildiği posterler (Il Tempo, 2021), gamalı haç bulunan pankartlar ve dövizler taşımış ve "Nazi Diktatörlüğü" sloganına başvurmuşlardır (Bartoloni, 2021). Diktatörlük söylemi, yukarıda da bahsedildiği üzere, COVID-19 süreci kapsamında yeni bir boyuta ulaşarak sağlık diktatörlüğü adı altında literatüre girmiş ve İtalya'da da başvurulan bir referans olmuştur. "Sağlık Diktatörlüğüne Hayır!" dikkat çeken pankartlardan ve sloganlardan birisidir (Forgnone, 2021). *Green Pass* uygulamasının aşı olanlar ve olmayanlar arasında bir ayrımcılık yaratacağına dair referans İtalya'daki eylemlerde de kimi zaman segregasyon kimi zaman ayrımcılık terimleriyle birlikte kullanılmaktadır: "Ayrımcılığa Hayır! Şantaj Hayır! *Green Pass*'e Hayır!" (Angeli, 2021) (Bartoloni, 2021). Hükümet politikaları kapsamında uygulama öğrenciler için de gündeme alınmış (Angeli, 2021) ve insan hakları ihlali olarak değerlendirilen durum çocuklar kapsamında da söylem havuzuna dahil edilmiştir. "Çocuklarımıza Dokunmayın!" pankartları İtalya'nın farklı şehirlerinde gerçekleştirilen eylemlerde dikkat çekmiştir (Bartoloni, 2021).

İkinci dalga protesto hareketlerinin gerçekleştiği 2021 yılı üçüncü çeyreği itibariyle ülke nüfusunda toplam aşılama oranı dikkat çekicidir. İlgili dönem itibariyle, ülke nüfusunun %68'inin aşılanmış olduğu İtalya (Our World in Data, 2021), çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan dört ülke arasında aşılama oranı en yüksek olan ülkedir.

4.3. Yunanistan

Pandemi döneminde ortaya çıkan ikinci dalga toplumsal hareketlerin merkezinde yer alan ülkelerin başında gelen Yunanistan; diğer Avrupa ülkelerine kıyasla dini söylemlere dayalı aşı karşıtlığının görülmesi açısından önemlidir. Pandeminin başından bu yana ülkede 2 kere tam kapanmaya gidilmiş (Panoutsopoulou, 2020); mülteci kampları dâhil olmak üzere aşılama kampanyaları düzenlenmiş (Euronews, 2021); tiyatro, sinema, eğlence merkezleri veya spor salonları gibi kapalı mekânlara sadece aşı olanların girebilmesine yönelik kararlar alınmış (Hatipoğlu, 2021) ve en son tedbir olarak da Temmuz ayında yapılan bir açıklama ile 1 Eylül 2021 itibariyle kamudaki sağlık çalışanları ile bakımevinde/huzurevinde çalışanlara COVID-19 aşısı olma zorunluluğu yasallaştırılmıştır (Reuters, 2021a).

Kısıtlamalar beraberinde aşı karşıtlarının sert protestolarına yol açmıştır. Temmuz ayında, başta Atina ve Selanik olmak üzere birçok farklı şehirde yoğun olarak gerçekleştirilen bu protestolarda yer alan aktörlerin başında aşı zorunluluğunun gelmesinden ötürü sağlık çalışanları ve kısıtlamalardan etkilenmelerinden ötürü hizmet sektörü çalışanları yer almakta olup; basında

çıkan haberlerde bu kişilerin aşırı sağ görüşe yatkın oldukları vurgulanmaktadır (DW, 2021a). Din adamlarının desteğine ek olarak Eylül 2021’de yapılan aşı karşıtı gösterilerde işçi sendikaları da yer almıştır (Reuters, 2021a).

Yunanistan’daki aşı karşıtı söylemi siyasi boyut, özgürlükler ve dini referanslar olmak üzere 3 farklı çerçevede ele almak mümkündür. Temmuz ayında Atina’daki Parlamento binasının önünde toplanan 4000’den fazla aşı karşıtı göstericinin, “Aşılarınızı alın ve buradan defolun” yazılı pankartlarla Başbakan Kyriakos Mitsotakis’i istifaya çağırması (Reuters, 2021a; DW, 2021b) ile Kamu Hastanesi Çalışanları Federasyonu (POEDYN) tarafından yapılan “Aşılar evet ama zorunluluğa değil” açıklaması (Reuters, 2021c) söylemlerin siyasi boyutunu ve aşı karşıtlarının devlet tarafından yapılan uygulamaları diktatörce algıladığını göstermektedir. Benzer şekilde protestolarda sıklıkla “Zorunlu aşılama hayır” (Hatipoğlu, 2021) yazılı pankartlar da kaydedilmiş, bunlar hem hükümetin uygulamalarını eleştiren hem de bireysel özgürlüklere vurgu yapan söylemler arasında yerini almıştır. Bunlara ek olarak protestolarda aşı tereddütçüleri, “Özgürlük” ve “Ellerinizi çocuklarımızın üzerinden çekin” yazılı pankartlarla de kendilerini özgürlük ve beden bütünlüğü söylemi bağlamında ifade etmeye çalışmışlardır (BBC, 2021). Her ne kadar Rum Ortodoks Kilisesi aşılama resmi olarak desteklese de bazı nüfuz sahibi din adamları açıklamalarında karantina uygulamalarına, sosyal mesafe kurallarına ve maske takmaya yönelik tepkilerini dini referanslarla desteklemekte ve taraftar bulmaktadırlar (Stamouli, 2021). Papaz Vasileios Voloudakis, örneğin, aşı olanların “acı bir pişmanlık duyacağını” ifade ederken; ülkenin en güçlü din adamlarından biri olan Seraphim, aşı karşıtlığını komplo teorileri üzerinden kurgulamakta ve “aşılar kürtajın bir ürünü (...) Öldürülen embriyolardan elde edilen bu ürün vücudumuza enjekte edilecek. Bir meta-insan, mutasyona uğramış bir adam, robot gibi olacak bir adam yaratmak istiyorlar.” diye açıklamalarda bulunmuştur (Stamouli, 2021).

Dini referansların da aşı tereddütçüleri ve/veya retçileri üzerine etkisini gösterdiği Yunanistan, ilgili dönem itibarıyla, çalışmanın odağında bulunan dört ülke arasında en düşük aşılama oranına sahiptir. 30 Eylül 2021 tarihinde aşılama oranı %59 olarak kaydedilmiştir (Our World in Data, 2021).

4.4. Birleşik Krallık

Office for National Statistics (ONS) (2021) tarafından 23 Haziran ila 18 Temmuz 2021 tarihleri arasında yayımlanan rapora göre Birleşik Krallık’ta aşı tereddütçülerinin oranı %4’tür. Bu kişilerin çoğunluğunun genç yetişkinler, siyahi veya siyah İngiliz etnik kökenine sahip olanlar, işsizler ve yoksul bölgelerde yaşayanlar olduğu bulgulanmıştır. Aşı tereddütü oranının az olmasına karşın, fazla sayıda aşı karşıtı gösteri düzenlenmesi ve gösterilerde komplo teorilerine ilişkin söylemlerin ağırlıkta olması genelde Birleşik Krallık’ın ama özelde İngiltere’nin örneklem kapsamına alınmasında etkili olmuştur. Bir diğer sebep ise literatür taramasında da belirtildiği üzere, tarihsel süreçte aşı karşıtlığının ülkede önemli bir rol oynamasıdır. İngiltere’nin COVID-19 tedbirleri kapsamında aldığı önlemlerin başında sokağa çıkma kısıtlamaları ve kapanmalar gelmektedir. 26

Mart – 10 Mayıs 2020 tarihleri arasındaki ilk tam kapanmayı, 5 Kasım – 2 Aralık 2020 tarihleri arasında okul ve üniversitelerin hariç tutulduğu ikinci kapanma ve 6 Ocak – 22 Şubat 2021 tarihleri arasındaki üçüncü kapanma izlemiştir (Institute for Government, 2021; gov.uk, 2020b). Sokağa çıkma kısıtlamalarına ve kapanmalara ek olarak 14 Eylül 2020 tarihinde 6 Kişi Kuralı (*Rule of Six*) yürürlüğe girmiş ve altı kişiden fazla olan her türden toplanma, buluşma ve benzeri etkinlikler yasaklanmıştır. Sert tepki ve protestolarla karşılanan bu kararı ihlal edenlere ise ilk etapta 100 sterlin, ihlalin tekrarlanması durumunda da 3200 sterline kadar para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır (gov.uk, 2020a).

İngiltere’de aşı karşıtı toplumsal hareketlerin aktörleri olan kitlelerin başında komplo teorilerinin etkisi altında kalan aşı retçileri gelmektedir. Londra’nın Trafalgar Meydanı başta olmak üzere, Westminster, Birmingham ve Steffordshire gibi şehirlerde yüzlerce kişinin katılımıyla düzenlenen aşı karşıtı bu eylemlerin ana aktörü komplo teorisyenleri ve ana söylemleri koronavirüsün aslında olmadığı ve/veya 5G teknolojisi ile koronavirüs arasında bir ilişki olduğu yönünde seyretmiştir (Dearden, 2020). Komplo teorilerinin yaygınlaşarak bir nevi infodemiye dönüşmesi ve bu görüşlerin basında temsil edilmemesi neticesinde aşı karşıtları arasında konvansiyonel medyaya karşı da ciddi bir reaksiyon oluşmuş ve protestocular seslerini duyurabilmek için BBC başta olmak üzere birçok İngiliz televizyon kanalının önünde geniş çaplı ve zaman zaman şiddet içeren protestolar düzenlemişlerdir (Mills, 2021).

Eğlence mekânlarına girebilmek için aşı pasaportu (*Vaccine Passport*) uygulaması zorunluluğu getirilmesine ilişkin alınması planlanan kararsız mekan sahipleri başta olmak üzere hizmet sektöründen gelen tepkiler neticesinde rafa kaldırılmıştır (Jackson, 2021). Örnekte de görüleceği üzere aşı karşıtı eylemlerin aktörleri arasında hizmet sektörü çalışanları da yer almaktadır. COVID-19 aşısının ileriki dönemde sağlık personeline zorunlu tutulacağı açıklamasından (Campbell, 2021) sonra ise aşı karşıtları arasında sağlık personelinin bir aktör olarak daha yaygın görüldüğü gözlemlenmektedir. Bu bireyler protestolarını “Zorunlu aşıya hayır” veya “Benim bedenim, benim kararım” şeklinde söylemlerle desteklemişlerdir (Demirci, 2021). Aşı karşıtı ebeveynler, komplo teorilerinin de etkisiyle çocuklarının aşılanmasına tepki göstermişlerdir (Gemmell, 2021). Bir diğer taraftan, aşıların hayvanlar üzerinde test edilmesine bağlı olarak veganların bir kısmı da aşı karşıtlığı eğilimi sergilemiştir. Kimi hukukçular konuya ilişkin, 2020 yılında bir mahkemenin etik veganlığın korunan bir statü olduğuna dair verdiği karara dayanarak, şirketlerin vegan çalışanlarını aşı olmaya zorlayamayacaklarını ve veganlık inançlarının iş kanununca koruma altına alındığını belirtmiştir. İngiltere’de aşı zorunluluğu gelme ihtimaline karşın, aşidan muaf olabilmek için bireylerin kendilerini sosyal medya hesapları üzerinden vegan olarak nitelendirmeleri de ayrı bir özne-söylem durumunu temsil etmektedir (de Ferrer, 2021). Kendilerini vegan olarak tanımlayan bu bireylerin bir kısmı gerçekten veganlardan, bir kısmı da vegan olmadığı halde aşı olmamak adına vegan kimliğine aidiyet sergileyenlerden oluşmaktadır.

Eylemlerde, yukarıda da belirtildiği üzere, söylemlerin temelini komplo teorileri oluştursa da bunu insan hakları ihlali, bireysel özgürlükler ve beden bütünlüğü gibi söylemler izlemektedir.

Birmingham'da 8 Ekim 2021 tarihinde düzenlenen protesto gösterilerine katılan aşı karşıtları ise "COVID-19 aşısının cinayete teşebbüs ettiğini" söyleyerek, polise şikâyet dilekçesi vermişlerdir (Cardwell, 2021). Örnekten de görüleceği üzere bazı aşı karşıtları zorunlu aşı uygulamasını "cinayete teşebbüs" söylemiyle ifadelendirmiş ve devletin izlediği politikaları tiranlık olarak lanse etmişlerdir. İlgili gruptan bazıları ise bu *zorbalığı* protesto etmek için elektrik faturalarını ve/veya belediye vergilerini ödemeyeceklerini *Telegram*'a ilettikleri mesajlarda ifade etmişlerdir (Sharma, 2021).

Aşı karşıtı hareketlerin daha geniş bir döneme yayıldığı Birleşik Krallık'ta, 2021 yılı üçüncü çeyreği itibariyle aşılama oranı Fransa ile benzerlik göstermektedir. 30 Eylül 2021 tarihinde aşılama oranı toplam nüfusa oranı %66 olarak kaydedilmiştir (Our World in Data, 2021).

5. Tartışma

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gözlemlenen sosyo-politik değişim ve dönüşüm, toplumsal hareketlere de yansımıştır. Siyasal olanın değişimi; toplumsal yapının değişimi; kültür siyasetinin sürecin bir parçası haline gelmesi; beklentilerin, taleplerin ve buna bağlı olarak muhataplarının değişimi gibi durumlar hareketleri inceleyen teorik çerçevenin de değişmesini beraberinde getirmiştir. Yeni toplumsal hareketler; özned, söylemde ve eylemde yeniliklerle teorik bir çerçeve kazanmıştır.

Bu çalışmada, COVID-19 pandemisi ile mücadelede gelinen nokta itibariyle aşılama uygulamaları ve sağlık takip önlemlerine karşı gerçekleştirilen toplumsal hareketlerin davranış boyutu çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklem oluşturma yöntemi olarak seçilen maksimum çeşitlilik örnekleme, çalışmada incelenen vakaların çeşitlilik sergilemesini ve böylelikle tümevarım ile bir genelleme yapılmasındansa evrene dair farklılıkları göz önüne serme imkânı sunmuştur. Bu kapsamda Avrupa özelinde yapılan ön inceleme sonrasında, her bir vakada ayrı ayrı açıklanan çeşitlilikler nezdinde dört ülke üzerine odaklanılmış ve çalışma Fransa, İtalya, Yunanistan ve Birleşik Krallık incelemeleri ile tamamlanmıştır.

Fransa'da 1799 yılında Jenner'in aşılama yönteminin uygulanmaya başlanması eşzamanlı olarak karşıtlığı da beraberinde getirmiştir (Muratori-Philip, 2005). Aşı karşıtlığına ve bu karşıtlığı destekleyen ve yukarıda örnekleri de sunulan çeşitli propaganda unsurlarına karşı bilinçlendirme kampanyaları yürütmek adına Merkezi Aşı Komitesi (*Le Comité National de la Vaccine*) kurulmuştur (Fressoz, 2021). Aşılama adına kampanyaların devamıyla olumlu sonuçlar alınmış olsa da aşı karşıtlığı toplumsal anlamda kendisine bir taban yaratmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru, 1885'te geliştirilen kuduz aşısı, tereddütçülerin ve retçilerin ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır. Kuduz aşısına karşı geliştirilen karşıtlık, Louis Pasteur'ün kuduz aşısı üzerine çalışmalar yaptığı dönemde de bir toplumsal harekete dönüşmüş ve şiddetli saldırılar yaşandığı 1885-1888 yılları arasında *Le Figaro*, *La France*, *Le Matin*, *Le Radical* gibi ulusal gazetelerde yayınlanmıştır (Bourquin, 2022). Fransada tarihsel süreçte var olan aşı karşıtlığı, 2009 yılında H1N1 salgını sürecinde yine sistematikleşen toplumsal hareketler görülmüştür (Ward, 2016).

Bu durum COVID-19 pandemisinin hemen öncesinde yapılan ve yukarıda da belirtilen anket sonuçlarına yansımıştır. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde gerçekleştirilen toplumsal hareketler özne kapsamında incelendiğinde sağlık ve hizmet sektörü çalışanlarının ana aktörler olduğu ve Sarı Yeleklilerin destek verdiği gözlemlenmektedir. Söylemler ise özgürlük, insan hakları ve diktatörlük çevresinde oluşturulmuştur. Sarı Yelekliler, ekonomik sıkıntılara ve özgürlük kısıtlamalarına dikkat çekerek otoriterleşme sürecinde olduklarını dile getirmişlerdir. Protestolar sırasında başvuru söylemler çerçevesinde ortaya çıkan demokrasi tartışmalarına Macron da katılmış ve hareketleri (eylemler, eylemciler ve söylem çerçevesinde bir bütün olarak) demokrasiye karşı bir tehdit olarak değerlendirmiştir.

İtalya'da zorunlu aşı uygulamalarına karşı direnç COVID-19 aşılama sürecinden önce de dikkat çekmektedir. 19. yüzyılda çiçek hastalığı salgınıyla en temel sağlık politikalarından birisi haline gelen aşılama kapsamında ruhban sınıfı da dahil tüm yerel personelin seferber edilmesi ile halkın sistematik bir biçimde bilinçlendirilmesi sağlanmış ve olası dirençler kırılmıştır (Grab, 2017, s.58). 20. yüzyılın son çeyreğinde boğmaca salgını sırasında aşılama karşı geliştirilen pasif karşıtlık süreci (Gangarosa, vd., 1998), 21. yüzyılın ikinci on yıllık sürecinde kızamık salgını sırasında da gözlemlenmiştir. 2000'li yılların başlarından itibaren gözlemlenen aşı karşıtlığı (Paravicini, 2016) ve buna bağlı olarak 2010 itibariyle artan vakalara karşı İtalyan Hükümeti, 2017 yılında daha önce öneri olarak yasal çerçeveye alınan kızamık dahil on hastalığa karşı aşılama zorunlu hale getirmiştir (Day, 2017). Zorunlu aşı, toplumsal anlamda ciddi bir reaksiyonla karşılaşmış ve son dönemde aşırı sağın temsilcisi olan Beş Yıldız Hareketi'nin (M5S – *Movimento 5 Stelle*) 2018 seçimlerine hazırlığı sırasında popülist söylemlerinin bir parçası haline gelerek toplumsal karşıtlığın siyasal karşıtlığı haline gelmiştir. Seçim sonrasında koalisyon ortağı olan M5S ilgili zorunluluğu kaldırmış (Harris & Montalto Monella, 2018) ve ciddi eleştirilere maruz kalmıştır (Squires, 2018). Bu süreç içerisinde en dikkat çeken nokta ise CONDAV-*Coordinamento Nazionale Danneggiati da Vaccino* isimli aşılama zarar görenlerin oluşturduğu ulusal koordinasyonun başkanının "aşı karşıtı" yerine "seçim yanlısı" (*pro-choice*) olarak anılmayı tercih ettiklerini belirten açıklamasıdır (Harris & Montalto Monella, 2018). Yakın zamanda yaşanan zorunlu aşılama tartışmaları, COVID-19 aşısı kapsamında yeniden canlanmıştır. İlgili toplumsal hareketler, özne bağlamında incelemeye alındığında CLS'nin varlığı dikkat çekmektedir. Farklı toplumsal gruplar tarafından devam ettirilen aşı karşıtlığının sistematik bir gruplaşma sergilemesi, klasik toplumsal hareketler çerçevesinde gözlemlenen merkezi örgütlenmeye benzerlik göstermektedir. Eylemler, söylem bağlamında değerlendirmeye alındığında ise özgürlüklerin kısıtlanması ve hükümete yöneltilen diktatörlük eleştirisi en çok başvuru yazılı ve sözlü slogan olarak gözlemlenmektedir.

Yunanistan'da aşılama süreçleri bir bütün olarak incelendiğinde aşı karşıtlığının dünya çapında ses getirecek boyuta ulaşmadığı görülmektedir. Jenner'ın modern ve sistematik çiçek aşısından önce Yunan hekimler Timonis ve Pylarinos tarafından bilimsel yayınlar halinde sunulan çiçek aşısı yönteminin (Kotsiou, vd., 2017, s. 283; Kyrkoudis vd., 2021, s. 100), kısa sürede Hıristiyan

Ortodoks Patriği'nce desteklenmesi ve tüm halka tavsiye edilmesiyle; Helen Yarımadası'nda, adalarda ve Osmanlı İmparatorluğu yöntemindeki Rum bölgelerinde söz konusu yöntem geniş çaplı destek bulmuştur (Kyrkoudis vd., 2021, s. 104). Çiçek aşısına ek olarak, 1912-1913 yılları arasındaki Balkan Savaşları sırasında da koleranın yayılmasını önlemek adına aşılama çalışmaları başlatılmıştır (Kotsiou, vd., 2017, s. 288). 21. yüzyılın salgınlarından olan H1N1 sırasında aşılama oranı oldukça düşük kalmıştır. Aşıya erişim imkanları geniş olmasına karşın halkın %3,2'si aşılabilmiştir (Maltezo, 2015, s. 972). 2018 yılında Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen ankete katılanların %15,6'lık bir kısmı "aşının güvenilir olduğuna" inanmadıklarını veya kararsız olduklarını; %17,8'lik bir kısmı ise aşının dini değerleriyle örtüşmediğini veya konu hakkında yorumları olmadığını ifade etmişlerdir (Larson vd., 2018). İlgili tutum aşı retçiliği ve aşı tereddütçülüğü şeklinde değerlendirilmektedir. Buna karşın, COVID-19 pandemisi kapsamında dini referanslar söylem nezdinde oldukça etkin bir rol oynamıştır. Sağlık ve hizmet sektörü çalışanlarına ek olarak din adamlarının eylemlere desteği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte işçi sendikalarının katılımı da klasik toplumsal hareketler nezdinde değerlendirilebilecek merkezi örgütlenmeye bir örnek olarak sunulabilecek olsa da genel itibarıyla aktörlerin bireysel iradeyle katılım sergilemesi bu durumu zayıflatmaktadır. Söylem çerçevesinde incelenecek olursa, dini referanslı "meta-insan" yaklaşımı komplo teorilerinin etkinliğini sergilemektedir. Bunun dışında özgürlük ve dikkat çekici derecede aşının değil ancak zorunluluğun reddi yaklaşımı gözlemlenmektedir.

Birleşik Krallık'ta aşılamanın yaygınlaşmasından önce, farklı coğrafyalarda uygulanan yöntemler halka tanıtılmış ve böylelikle bilinçlendirme çabaları başlamıştır. Örneğin, Timonis'in İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi'nin eşi Lady Mary Wortley Montagu'yu çiçek hastalığına karşı aşılama yöntemi hakkında bilgilendirmesinin akabinde; Montagu 6 yaşındaki oğlu Edward'ı 1717 yılında aşılatmıştır (Kyrkoudis vd., 2021, s. 100). İlgili dönemde İstanbul'da yaygın olan çiçek aşısı henüz İngiltere'de uygulanmamaktaydı (Üren, 2021). İngiltere'ye döndükten sonra ise 3 yaşındaki kızını halkın önüne aşılatarak; Timonis ve Pylarinos'un gözlemlerine dayanan bu aşılama yöntemini bizzat tanıtmıştır (Kyrkoudis vd., 2021, s. 104; Üren, 2021). Başlangıçta bir "kocakarı ilacı" veya "Doğulu halk yöntemi" olarak görülen bu yöntem (Kotsiou, vd., 2017, s. 285) çok kabul görmese de Kraliyet Doktorlar Koleji (*Royal College of Physicians*) Başkanı Hans Sloan'e'nin aşılama yönteminin insanlık açısından fayda sağlayacağını belirtmesi üzerine, İngiltere'de yöntem yaygınlaşmaya başlamış; ancak bu durum beraberinde aşı karşıtlığını da artırmıştır (Üren, 2021). Aşı karşıtlığına dair literatürü domine edebilecek oranda gözlemlenen toplumsal reaksiyon, COVID-19 pandemisi kapsamında değerlendirildiğinde özne bağlamında aşı retçileri, zorunlu aşılama tabi sağlık ve hizmet sektörü çalışanları ve ebeveynler dikkat çekmektedir. Birleşik Krallık özelinde ortaya çıkan en önemli farklılık hayvansal içerik tartışmalarının tarafı olan veganların (ve vegan olduğunu iddia edenlerin) eylemlerin birer öznesi haline gelmesidir. Söylem kapsamında incelenecek olursa da infodeminin çok etkin bir rol oynadığı belirtilmelidir. Bu duruma bağlı olarak yayın kuruluşları hedef alınmış ve tepkiler konvansiyonel medya unsurlarına da yöneltilmiştir.

Tablo 4: Özne ve Söylem Bağlamında Araştırmaya Konu Ülkelerin Karşılaştırılması

	Özne	Söylem
Fransa	-Aşı retçileri, tereddütçüleri -Sağlık çalışanları -Hizmet sektörü çalışanları -Aşırı sağ siyaset temsilcileri -Sarı Yelekliler	- <i>Pass Sanitaire</i> -“Özgürlük!” -“Diktatörlüğe Hayır!” -“Kobay Değilim!” -“Çocuklarımız Kobay Değildir!” -Ayrımcılık -Hükümete istifa çağrısı
İtalya	-Aşı retçileri, tereddütçüleri -Özgür Seçim Komitesi -Parlamenteler -Aşırı sağ siyaset temsilcileri -Görelî yoksunluk çeken gruplar -Üniversite öğrenci dernekleri	- <i>Green Pass</i> -“Özgürlük!” -“Nazi Diktatörlüğü” -“Sağlık Diktatörlüğüne Hayır!” -“Ayrımcılığa Hayır!” -“Çocuklarımıza Dokunmayın!”
Yunanistan	- Aşı retçileri -Sağlık çalışanları -Hizmet sektörü çalışanları -Aşırı sağ siyaset taraftarları -Din adamları -İşçi sendikaları -Kamu Hastanesi Çalışanları Federasyonu	-“Aşılara evet ama zorunluluğa değil!” -“Zorunlu Aşılama Hayır!” -“Özgürlük!” -“Ellerinizi Çocuklarımızın Üzerinden Çekin!” -Metainsan -Hükümete istifa çağrısı
Birleşik Krallık	-Aşı retçileri -Komplo teorisyenleri -Sağlık çalışanları -Hizmet sektörü çalışanları	- <i>Vaccine Passport</i> -“Zorunlu Aşıya Hayır!” -“Benim Bedenim Benim Kararım!” -Hayvansal içerik -5G Teknolojisi

Çalışmaya konu olan dört ülkeye dair bir karşılaştırma yapıldığında (Bkz. Tablo 4), özne açısından önemli farklılıklar dikkat çekmemekte, yeni toplumsal hareketlerin aktörleri olan sosyo-ekonomik yapının net bir yansıması bulunmaktadır. Aşı zorunluluğuna karşı olası aşı retçiliği durumunda işlerini kaybetme riski taşıyan kitleler ile çeşitli komplo teorileriyle ortaya çıkan infodeminin etkisi altında kalmış olan kitleler dikkat çekmektedir. Ancak söylem açısından farklılıklar bulunmaktadır. Tüm ülkelerde benzer olan özgürlük ve hak referansı, Fransa ve İtalya’da iktidara karşı diktatörlük suçlamalarına dönüşmüş ve “sağlık diktatörlüğü” yazılı ve sözlü olmak üzere en net sloganlardan birisi haline gelmiştir. Birleşik Krallık’ta infodeminin etkisi çok daha net gözlemlenirken tepkiler aynı zamanda konvansiyonel medyaya da yöneltilmiş ve eylem repertuarı daha çok eski toplumsal hareketler yaklaşımı kapsamında değerlendirilebilecek çok çeşitli protesto gösterileri düzenlenmiştir. Yunanistan’da ise sıklıkla erken dönem aşı karşıtı hareketlerin temel söylemlerinden birisi olan dini referanslara rastlanmıştır. Ortodoks Kilisesinden çeşitli dini liderlerin de destek verdiği aşı karşıtı hareketlerde söylem geçmişe kıyasla daha durağan bir yapı sergilemiştir. Tüm bunlara ek olarak belirtmek gerekir ki, İtalya’da protesto gösterilerinin büyük çoğunluğunun CLS tarafından organize edilmesi, bir diğer deyişle örgütlenmenin merkezi bir yapıya sahip olması, klasik toplumsal hareketler kapsamındaki mobilizasyonun karakteristiğiyle benzerlik göstermektedir. Eylem repertuarının kapsam dışında bırakılmış olmasına karşın, ilgili toplumsal hareketlerin mekansal tercihi konusunda iki farklı grubun dikkat çektiğini belirtmek

gerekir. Eylemler, Fransa ve İtalya'da şehirlerin büyük bulvarlarında genellikle kortej olarak gerçekleştirilirken; Yunanistan ve Birleşik Krallık'ta yeni toplumsal hareketler kapsamında gözlemlenen bir özellik olarak önem taşıyan meydanların ve/veya mekanların tercihi dikkat çekmektedir. Yunanistan'ın başkenti Atina'da gerçekleştirilen eylemlerde kitlelerin toplanması parlamento binası ve üniversite önünde gerçekleşirken; Birleşik Krallık'ta toplanmalar, daha çok hedef olarak gösterilen BBC ve diğer basın kuruluşları binalarının önünde gerçekleştirilmiştir.

Vaka analizine konu olan ve çalışmanın örneklemini oluşturan dört ülkede gerçekleştirilen eylemlerde; özne kapsamında gözlemlenen benzerlik durumu post-endüstriyel toplumun parçaları olarak değerlendirilebilecek aktör gruplarının Avrupa özelinde benzer eğilimler sergilemesi ile açıklanabilir. Söylemler nezdinde var olan farklılıklara karşın dikkat çeken temel benzerliklerin ise içinde bulunulan dijital çağ ve buna bağlı iletişim kanalları kapsamında aktörlerin birbirleriyle dolaylı da olsa etkileşimde olmasıyla ve eylemlerin yakın zamanlarda gerçekleştirilmesiyle açıklanabilmektedir.

6. Sonuç

COVID-19 pandemisi sürecinde ortaya çıkan ve aşı karşıtlarının gerçekleştirdiği sokak protestoları incelendiğinde; yeni toplumsal hareketler bağlamında ortaya çıkan öznesel değişim dikkat çekmektedir. Zira erken dönem aşı karşıtlığında, daha din adamlarının etkisi altında kalan bir sınıf gözlemlenirken; güncel dönem karşıtlık kapsamında meslek sahibi, orta sınıf ve/veya üst orta sınıf olarak değerlendirilebilecek bir sosyo-ekonomik sınıf ön plana çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle, yeni toplumsal hareketler sosyolojisi kapsamında; özne açısından ciddi bir değişimin gözlenmekte olduğu belirtilmelidir. 2021 yılı üçüncü çeyreği itibariyle gerçekleştirilen toplumsal hareketlerin öznesi beyaz yakalılar ve post-endüstriyel yapının aktörleri olarak hizmet sektörü çalışanlarıdır. Söylem nezdinde yapılan incelemede ise, esas değişimin erken dönemde gerçekleştiği, sonrasının daha durağan olduğu ancak politik bağlamda zorunlu aşılamanın bireysel hakların ve beden bütünlüğünün ihlali olduğuna ilişkin kanı, söz konusu durumun diktatörlük ile bağdaştırılması kapsamında da kendisini göstermektedir. Bunun dışında somut gerekçeler olarak değerlendirilebilecek hayvansal içerik tedirginliği ve dini kısıtlamalar gibi geçmiş yüzyıla ait söylemlerin hala yerini koruduğu, ancak hali hazırda bulunan ve görece daha soyut gerekçeler olarak değerlendirilebilecek hak ve özgürlük söyleminin kısıtlamalara ve zorunluluklara karşı argüman olarak sunulduğu belirtilmelidir. Avrupa özelinde oluşturulan örneklem çerçevesinde yapılan bu çalışma gerek literatür taraması gerek analizi kapsamında göstermektedir ki zorunlu aşılama karşı muhalif bir eğilim ilgili toplumlarda pasif bir şekilde de olsa aşı uygulamalarının tarihi boyunca var olmuş ve içinde bulunulan COVID-19 küresel salgını kapsamında sistematik bir toplumsal harekete dönüşmüştür.

Bu çalışmanın kaleme alındığı dönem olan 2021 yılı son çeyreği itibariyle ortaya çıkan yeni bir varyant (Omicron Varyantı), başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok yerde yeniden tedirginliğe ve bunun bir sonucu olarak yeniden kısıtlamalara gidilmesine neden olmuştur. İlgili kısıtlamalar

ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte ve kısmi kapanmalardan seyahat engeline geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Yürürlüğe konulan kısıtlamalar halkın belirli kesimlerinde bir kez daha tepki toplamış ve özellikle Avrupa'nın belirli şehirlerinde geniş bir eylem repertuarı kapsamında kitlesel protesto hareketlerine dönüşmüştür. Çalışmanın kapsamı dışında kalan bu eylemler de oldukça dikkat çekici olmakla beraber, kendine özgü davranış biçimleri kapsamında yeni bir dalga oluşturmaktadır. İlgili hareketlerin pandeminin seyri boyunca zaman zaman ortaya çıkacağını tahmin etmek yanlış olmayacaktır. Bu çalışma, kendi sınırlılıkları ile birlikte an içerisinde yaşanan ve gelecekte yaşanma olasılığı bulunan aşı karşıtı hareketlerin dinamiklerini anlama ve benzer toplumsal hareketlere dair yapılacak olan araştırmalara kaynak oluşturma niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Adghirni, S. (2021, Ağustos 4). French President Macron Says Anti-Vax Protesters Have 'Lost Their Minds'. Erişim Adresi: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-08-04/france-s-macron-says-anti-vax-protesters-have-lost-their-minds> (20.09.2021).
- Aker, A.A., (2018). Aşı Karşıtılığı. *Toplum ve Hekim*, 33(3), 175-186.
- Amiel, S. (2021, Ağustos 6). Who are France's anti-vaccine rule protesters and what do they want? *Euronews*, Erişim Adresi: <https://www.euronews.com/2021/07/26/who-are-france-s-anti-vaccine-rule-protesters-and-what-do-they-want> (20.09.2021).
- Angeli, F. (2021, Temmuz 26). In Italia febbre da green pass. Ma la piazza del No non tace: "Mercoledì protesta a Roma". *il Giornale*, Erişim Adresi: <https://www.ilgiornale.it/news/politica/italia-febbre-green-pass-piazza-no-non-tace-mercoled-1964763.html> (24.09.2021).
- Azap, A., (2018). Aşı Karşıtılığının Toplumsal Sonuçları, *Toplum ve Hekim*, 33(3), 217-219.
- Badur, S., (2011). Aşı Karşıtı Gruplar ve Aşılara Karşı Yapılan Haksız Suçlamalar. *ANKEM Dergisi*, 25(Ek 2), 82-86.
- Barry, C. (2021, Ağustos 1). Europe's vaccine passes reveal some pockets of resistance. *ABC News*, Erişim Adresi: <https://abcnews.go.com/Health/wireStory/europes-vaccine-passes-reveal-pockets-resistance-79197772> (24.09.2021).
- Bartoloni, G. (2021, Temmuz 24). Vaccini e Green pass: la protesta nelle piazze d'Italia. Disordini a Roma. Aggressioni a Pescara: manifestanti contro gazebo di Forza Italia. *la Repubblica*, Erişim Adresi: https://www.repubblica.it/politica/2021/07/24/news/manifestazioni_tutta_italia_green_pass-311618438/ (24.09.2021).
- Baudrillard, J. (1998). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Oğuz Adanır (Çev.). Ankara: DoğuBatı.
- BBC, (2021, Temmuz 25). Avrupa ve Avustralya'da aşı ve koronavirüs önlemleri karşıtı protesto gösterileri düzenledi, BBC Türkçe, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57960940> (28.09.2021).
- Berger, M. (2021, Ağustos 1). French police clash with anti-vaccine demonstrators amid tensions over 'health pass' plans. *The Washington Post – Europe*, Erişim Adresi: <https://www.washingtonpost.com/world/2021/07/31/coronavirus-protests-france-vaccine/> (20.09.2021).
- Biino, M. (2021, Eylül 30). Have Italy's Covid pass protesters forgotten the carnage caused by the pandemic? *Coda*, Erişim Adresi: <https://www.codastory.com/disinformation/italy-covid-green-pass/> (30.09.2021).

- Bozkurt, H.B., (2018). Aşı Reddine Genel Bir Bakış ve Literatürün Gözden Geçirilmesi. *Kafkas J. Med. Sci.* 8(1), 71-76. doi: 10.5505/kjms.2018.12754.
- Burki, T. (2020). The Online Anti-Vaccine Movement in the Age of COVID-19. *The Lancet*, 2, 504-505. doi: 10.1016/S2589-7500(20)30227-2.
- Campbell, D. (2021, Kasım 3). Mandatory vaccination to be introduced for NHS England's 1.2 million full-time staff from next year. *The Guardian*, Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/society/2021/nov/03/covid-jabs-to-be-compulsory-for-nhs-staff-in-england-from-april> (12.11.2021).
- Carpenter, S. (2021, Şubat 25). The cow-pock,-or-The wonderful effects of the new inoculation!, The Morgan Library & Museum, Erişim Adresi: <https://www.themorgan.org/blog/cow-pock-or-wonderful-effects-new-inoculation> (19.09.2021).
- Castelfranco, S. (2021, Temmuz 29). Turnout lower than expected in Italy's anti-Covid green pass protests. (RFI, *Prodüktör*) Erişim Tarihi: <https://www.rfi.fr/en/international/20210729-turn-out-lower-than-expected-in-italy-s-anti-green-pass-protests> (24.09.2021).
- Cardwell, M. (2021, Kasım 07). 'Attempted murder' over Covid vaccine reported to Birmingham police, *Birmingham Mail*, Erişim Adresi: <https://www.birminghammail.co.uk/news/midlands-news/attempted-murder-over-covid-vaccine-21787678> (12.11.2021).
- Cohen, J. (2021, Mart 8). Covid-19 Vaccine Hesitancy Is Worse In E.U. Than U.S. *Forbes*, Erişim Adresi: <https://www.forbes.com/sites/joshuacohen/2021/03/08/covid-19-vaccine-hesitancy-is-worse-in-eu-than-us/?sh=4af9134e611f> (10.09.2021).
- Çırakman, A., & Ertuğrul, K. (2016). Toplumsal Hareketler Sosyolojisi. F. Acar, & F. Uslu (Dü) içinde, *Siyaset Sosyolojisi – Temel Yaklaşımlar – Yeni Tartışmalar* (s. 233-254). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Day, M. (2017, Ağustos 2). Doctor and MPs in Italy are Assaulted After Vaccination Law is Passed. *BMJ*, Erişim Adresi: <https://www.bmj.com/content/358/bmj.j3721> (23.01.2022).
- De Ferrer, M. (2021, Ağustos09). Anti-vaxxers are pretending to be vegan to avoid potential vaccine regulations in the workplace, *Euronews*, Erişim Adresi: <https://www.euronews.com/green/2021/08/04/anti-vaxxers-pretend-to-be-vegan-to-avoid-potential-vaccine-in-the-workplace> (12.11.2021).
- Dearden, L. (2020, Eylül 19). Trafalgar Square protest: Conspiracy theorists clash with police at anti-lockdown demonstration, *Independent*, Erişim Adresi: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/trafalgar-square-protest-coronavirus-lockdown-5g-conspiracy-qanon-vaccine-b499619.html> (12.11.2021).
- Dede, A. (2018). Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(11), 24-44.
- Demirci, Z. (2021, Kasım 11). İngiltere'de sağlık çalışanları Kovid-19 aşı zorunluluğu kararını protesto etti, *Anadolu Ajansı*, Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/son-dakika-haber-ingiltere-de-saglik-calisanlari-kovid-19-asi-14524329-haberi/> (12.11.2021).
- DW, (2021a, Temmuz 25). Avrupada korona protestoları yeniden yükselişte, *Deutsche Welle*, Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/avrupada-korona-protestolar%C4%B1-yeniden-y%C3%BCkseli%C5%9Fte/a-58632911> (28.09.2021).
- DW, (2021b, Temmuz 24). Coronavirus: Thousands protest against restrictions across Europe, *Deutsche Welle*, Erişim Adresi: <https://www.dw.com/en/coronavirus-thousands-protest-against-restrictions-across-europe/a-58627841> (28.09.2021).
- Duman, G. (2021). Salgın Hastalık Esnasında İnsani Güvenliği Yeniden Düşünmek. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(29), 118-130. doi: 10.21076/vizyoner.752969.

- Dusi, E. (2021, Temmuz 23). Covid, l'era del Green pass al via dal 6 agosto. Il governo: "Per non richiudere". *la Repubblica*, Erişim Adresi: https://www.repubblica.it/politica/2021/07/23/news/covid_governo_green_pass_draghi_speranza-311347297/ (24.10.2021).
- Euronews (2021, Haziran 02). Greece extends COVID-19 vaccination campaign to migrants camps, Erişim Adresi: <https://www.euronews.com/2021/06/02/greece-extends-covid-19-vaccination-campaign-to-migrants-camps> (12.10.2021).
- European Commission. (2021). EU Digital COVID Certificate. *European Commission*, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/safe-covid-19-vaccines-europeans/eu-digital-covid-certificate_en (20.09.2021).
- Faulks, K. (2000). *Political Sociology: A Critical Introduction*. New York: New York University Press.
- Follis, A. (2021, Temmuz 27). Covid-19, infuriano le proteste contro restrizioni e vaccini obbligatori. *EURACTIV Italia*: <https://euractiv.it/section/salute/news/covid-19-infuriano-le-proteste-contro-restrizioni-e-vaccini-obbligatori/> (24.09.2021).
- Forgnone, V. (2021, Temmuz 26). Vaccini, nuova ondata di proteste contro il Green Pass. No al sit-in davanti a Montecitorio. Lamorgese: "Vigiliamo". *la Repubblica*, Erişim Adresi: https://www.repubblica.it/politica/2021/07/26/news/covid_dopo_salvini_anche_meloni_si_e_vaccinata-311816445/ (24.10.2021).
- France 24. (2019, Haziran 19). France has lowest levels of trust in vaccines globally: poll. *France 24*, Erişim Adresi: <https://www.france24.com/en/20190619-france-has-lowest-levels-trust-vaccines-globally-poll> (20.09.2021).
- France 24. (2021, Temmuz 31). Plus de 200 000 manifestants lors des manifestations en France contre le passe sanitaire. *France 24*, Erişim Adresi: <https://www.france24.com/fr/france/20210731-covid-19-troisieme-samedi-de-manifestations-en-france-contre-le-passe-sanitaire> (20.09.2021).
- FranceInfo. (2021, Ağustos 6). Pass sanitaire: un quatrième samedi de manifestations prévu dans plus de 150 villes contre l'extension du dispositif. *FranceInfo*, Erişim Adresi: https://www.francetvinfo.fr/sante/maladie/coronavirus/pass-sanitaire/pass-sanitaire-des-manifestations-massives-attendues-samedi-contre-l-extension-du-dispositif_4729359.html (20.09.2021).
- Fressoz, J.B. (2021, Ocak 12). 1804, la première campagne de vaccination. *Le Monde*, Erişim Adresi: https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/01/12/1804-la-premiere-campagne-de-vaccination_6065943_3232.html (29.01.2022).
- Gangarosa, E.J.; Galazka, A.M.; Wolfe, C.R.; Phillips, L.M.; Gangarosa, R.E.; Miller, E.; Chen, R.T. (1998). Impact of Anti-Vaccine Movements on Pertussis Control: The Untold Story. *The Lancet*, 351, 356-361. doi: 10.1016/s0140-6736(97)04334-1.
- Gemmell, K. (2021, Eylül 28). Anti-Vaxxers Interrupt U.K. Case Calling for End to Kids Vaccine, Bloomberg, Erişim Adresi: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-28/anti-vaxxers-interrupt-u-k-case-calling-for-end-to-kids-vaccine> (12.11.2021).
- Giles-Vernick, T., Vray, M., Heyerdahl, L., Lana, B., Gobat, N., Tonkin-Crine, S., & Anthierens, S. (2021, Şubat 1). Public Views of COVID-19 Vaccination in Seven Euroepan Countries. *RECOVER Europe*, Erişim Adresi: https://www.recover-europe.eu/wp-content/uploads/2021/02/Social-science-policy-brief_Vaccination_v5.pdf (24.10.2021).
- Gouvernement. (2021, Haziran). Informations Coronavirus. Erişim Adresi: <https://www.gouvernement.fr/info-coronavirus> (20.09.2021).
- Gov.uk, (2020a, Eylül 14). Rule of six comes into effect to tackle coronavirus, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/rule-of-six-comes-into-effect-to-tackle-coronavirus> (12.11.2021).

- Gov.uk, (2020b, Kasım 05). Prime Minister's statement on coronavirus (COVID-19): 5 November 2020, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-statement-on-coronavirus-covid-19-5-november-2020> (12.11.2021).
- Gölbaşı, S.D. & Metintaş, S. (2020). COVID-19 Pandemisi ve İnfodemi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, COVID-19 Özel Sayısı, 126-137. doi: 10.35232/estudamhsd.797508.
- Grab, A. (2017). Smallpox Vaccination in Napoleonic Italy (1800-1814). *Napoleonica – La Revue*, 30, 38-58. doi: 10.3917/napo.030.0038.
- Gusfield, J. R. (1994). The Reflexivity of Social Movements: Collective Behaviour and Mass Society Theory Revisited. E. Laraña, H. Johnston, & J. R. Gusfield (Dü.) içinde, *New Social Movements from Ideology to Identity* (s. 58-78). Philadelphia: Temple University Press.
- Harris, C. & Montalto Monella, L. (2018, Ağustos 21). Why are so many Italians against vaccines?, *Euronews*, Erişim Adresi: <https://www.euronews.com/2018/08/13/why-are-so-many-italians-against-vaccines-allviews> (23.01.2022).
- Hatipoğlu, M. (2021, Temmuz 21). Yunanistan'da aşı karşıtları polisle çatıştı, *Anadolu Ajansı*, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-da-asi-karsitlari-polisle-catisti/2311041> (12.10.2021).
- Il Tempo. (2021, Temmuz 31). Draghi come Hitler, cartelli choc a Roma e Napoli. "Norimberga arriva" la rabbia no green pass. *Il Tempo*, Erişim Adresi: <https://www.iltempo.it/politica/2021/07/31/news/mario-draghi-come-adolf-hitler-cartelli-choc-roma-napoli-norimberga-arriva-manifestazioni-no-green-pass-28171201/> (24.09.2021).
- Institute for Government, (2021). Timeline of UK government coronavirus lockdowns, Erişim Adresi: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/charts/uk-government-coronavirus-lockdowns> (12.11.2021).
- Jackson, M. (2021, Ekim 12). England vaccine passport plans ditched, Sajid Javid says, *BBC News*, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/uk-58535258> (12.11.2021).
- Kader, Ç., (2019). Aşı Karşıtlığı: Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(3), 377-388. doi: 10.35232/estudamhsd.590304.
- Kotsiou, A., Michalaki, V., Anagnostopoulou, H.N. (2017). Devastating Epidemics in Recent Ages Greek Populations. *Acta Med Hist Adriat*, 15(2), 283-290. doi: 10.31952/AMHA.15.2.6.
- Kutlu, H.H., & Altındış, M. (2018). Aşı Karşıtlığı. *Flora*, 23(2), 47-58. doi: 10.5578/flora.66355.
- Kyrkoudis, T., Tsoucalas, G., Thomaidis, V., Bakirtzis, I., Nalbandi, E., Polychronidis, A., Fiska, A. (2021). Vaccination of the Ethnic Greeks (Rums) Against Smallpox in the Ottoman Empire: Emmanuel Timonis and Jacobus Pylarinos as Precursors of Edward Jenner. *Erciyes Med J*, 43(1), 100-106. doi: 10.14744/etd.2020.82856.
- Larson, H., de Figueiredo, A., Karaflakakis, E. ve Rawal, M. (2018). State of Vaccine Confidence in the EU 2018. *Avrupa Komisyonu Raporu*. Publications Office of the European Union. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/health/system/files/2018-11/2018_vaccine_confidence_en_0.pdf (24.01.2022).
- Le Bon, G. (1995). *The Crowd*. New York: Routledge.
- Le Parisien. (2021, Temmuz 24). Rassemblements anti-pass sanitaire : 161000 manifestants en France, selon l'Intérieur. *Le Parisien*, Erişim Adresi: <https://www.leparisien.fr/societe/liberte-liberte-des-milliers-de-personnes-defilent-contre-le-pass-sanitaire-a-travers-la-france-24-07-2021-3REYSHIQCFGXJBTQEBDD2WXIU4.php> (20.09.2021).
- Maltezou, H.C., Gkentzi, D., Grivea, I., Chaliasos, N., Galanakis, E., Pavli, A., Katerelos, P., Syrogiannopoulos, G., Roilides, E., Theodoridou, M. (2015). Experience with Parental Vaccination Refusal and Attitudes

- about Vaccinations of Pediatricians in Greece. *British Journal of Medicine & Medical Research*, 5(8), 971-977. doi: 10.9734/BJMMR/2015/13493.
- Mills, J. (2021, Ağustos 09). Anti-vax protesters try to storm BBC studios during violent clash with police, *Metro*, Erişim Adresi: <https://metro.co.uk/2021/08/09/anti-vax-protesters-try-to-storm-bbc-studios-during-violent-clash-with-police-15062483/> (12.11.2021).
- Muratori-Philip, A. (2005). Propagation de la vaccine: 1805-1813. *France Archives – Portail National des Archives*. Erişim adresi: https://francearchives.fr/fr/pages_histoire/39624 (29.01.2022)
- Offe, C. (1999). Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikaların Sınırlarının Zorlanması. K. Çayır (Dü.) içinde, *Yeni Sosyal Hareketler* (s. 53-80). İstanbul: Kaknür Yayınları.
- Office for National Statistics [ONS], (2021, Ağustos 09). Coronavirus and vaccine hesitancy, Great Britain: Erişim Adresi: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/healthandwellbeing/bulletins/coronavirusandvaccinehesitancygreatbritain/9august2021> (12.11.2021).
- Ortiz-Sánchez, E., Velando-Soriano, A., Pradas-Hernández, L., Vargas-Román, K., Gómez-Urquiza, J. L., Cañadas-De la Fuente, G. A., & Albendín-García, L. (2020). Analysis of the Anti-Vaccine Movement in Social Networks: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(15), 5394. doi: 10.3390/ijerph17155394.
- Our World in Data. (2021, Eylül 30). Share of people vaccinated against COVID-19, *Our World in Data*, Erişim Adresi: <https://ourworldindata.org/explorers/coronavirus-data-explorer?zoomToSelection=true&time=2021-09-30&facet=none&pickerSort=asc&pickerMetric=location&hideControls=true&Metric=People+vaccinated+%28by+dose%29&Interval=7-day+rolling+average&Relative+to+Populat> (30.09.2021).
- Panoutsopoulou, M. (2020, Kasım 05). Greek premier announces nationwide lockdown, *Anadolu Ajansı*, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/en/europe/greek-premier-announces-nationwide-lockdown/2033384> (12.11.2021).
- Paravicini, G. (2016, Nisan 21). Italy Fights Vaccines Fear. *Politico*, Erişim Adresi: <https://www.politico.eu/article/italys-vaccine-fear/> (23.01.2022).
- Porter, D., & Porter, R., (1988). The Politics of Prevention: Anti-Vaccinationism and Public Health in Nineteenth-Century England. *Medical History*, 32(3), 231-252. doi: 10.1017/s002.572.7300048225.
- Ransing, R., Dashi, E., Rehman, S., Chepure, A., Mehta, V., & Kundadak, G.K., (2021). COVID-19 Anti-Vaccine Movement and Mental Health: Challenges and the Way Forward. *Asian Journal of Psychiatry*, 58, 102614. doi: 10.1016/j.ajp.2021.102614.
- Ray, S. (2021, Haziran 2). European Nations–Among The Most Vaccine-Skeptical In The World–Are Hitting Key Inoculation Targets. *Forbes*, Erişim Adresi: <https://www.forbes.com/sites/siladityaray/2021/06/02/european-nationsamong-the-most-vaccine-skeptical-in-the-worldare-hitting-key-inoculation-targets/?sh=4d50e486717b> (01.09.2021).
- Reuters, (2021a, Temmuz 14). In Athens, thousands rally against COVID-19 vaccinations, Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/world/europe/athens-thousands-rally-against-covid-19-vaccinations-2021-07-14/> (12.10.2021).
- Reuters. (2021, Temmuz 18b). French protests call for ‘freedom’ amid government vaccine push. *Reuters*, Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/world/europe/french-protests-call-freedom-amid-government-vaccine-push-2021-07-17/> (20.09.2021).

- Reuters, (2021c, Eylül 11). Anti COVID vaccine protesters clash with police in Greece, <https://www.reuters.com/world/europe/anti-covid-vaccine-protesters-clash-with-police-greece-2021-09-11/> (12.10.2021).
- Riedel, S., (2005). Edward Jenner and the History of Smallpox and Vaccination. *BUMC Proceedings*, 18, 21–25. doi: 10.1080/08998.280.2005.11928028.
- SAGE [Strategic Advisory Group of Experts on Immunization], (2014). Report of the SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, Erişim Adresi: https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2014/october/1_Report_WORKING_GROUP_vaccine_hesitancy_final.pdf (19.09.2021).
- Sharma, R. (2021, Kasım 01). Covid anti-vaxxers are refusing to pay tax bills mistakenly thinking they are immune from prosecution, *i news*, Erişim Adresi: <https://inews.co.uk/news/covid-anti-vaxxers-conspiracy-theorists-teach-how-avoid-paying-uk-council-tax-1258766> (12.11.2021).
- Sevimli, F., (2021). COVID-19 Salgınının Toplumsal Etkileri. *HABITUS Toplum Bilim Dergisi*, 2, 55-69.
- Soysal, A., (2018). Aşı Karşıtlığı. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 2018/3, 263-271.
- Spier, R.E., (2002). Perception of Risk of Vaccine Adverse Events: A Historical Perspective. *Vaccine*, 20, 78-84. doi: 10.1016/s0264-410x(01)00306-1.
- Squires, N. (2018, Ağustos 7). Italy's Populists Accused of Sending Country Back to "Middle Ages" by Eroding Vaccinations Policy, *The Telegraph*, Erişim Adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/08/07/italys-populists-accused-sending-country-back-middle-ages-eroding/> (23.01.2022).
- Stamouli, N. (2021, Temmuz 20). Science vs. religion as Greek priests lead the anti-vax movement, *Politico*, Erişim Adresi: <https://www.politico.eu/article/science-vs-religion-greece-priests-anti-vaccine-coronavirus-movement/> (12.10.2021).
- Stefanelli, P.; Rezza, G. (2014). Contrasting the Anti-Vaccine Prejudice: A Public Health Perspective. *Ann Ist Super Sanità*, 50(1), 6-9. doi: 10.4415/ANN_14_01_03.
- Topal Demiroğlu, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-144. doi: 10.14782/SBD.201416304.
- Touraine, A. (1969). Towards actionalist sociology. *Social Science Information*, 8(5), 147-166.
- Touraine, A. (1985). An Introduction to the Study of Social Movements. *Social Research: An International Quarterly*, 52(4), 749-787.
- Touraine, A. (1988). *Return of the Actor: Social Theory in Postindustrial Society*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Touraine, A. (2007). *Modernliğin Eleştirisi*. (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üren, Ç., (2021, Mart 03). Aşı Karşıtlığının Yüzlerce Yıllık Tarihi: Nasıl Doğdu, Nasıl Örgütlendi ve Pandemiye Etkisi Ne Oldu?, *Independent Türkçe*, Erişim Adresi: <https://www.indyurk.com/node/322596/sa%C4%9Flik/a%C5%9F%C4%B1-kar%C5%9F%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n-y%C3%BCzlerce-y%C4%B1ll%C4%B1k-tarihi-nas%C4%B1-do%C4%9Fdu-nas%C4%B1-%C3%B6rg%C3%BCtlendi-ve> (19.09.2021).
- VOA. (2021, Temmuz 17). Thousands Protest Against Vaccination, COVID Passes in France. VOA, Erişim Adresi: <https://www.voanews.com/a/covid-19-pandemic-thousands-protest-against-vaccination-covid-passes-france/6208387.html> (20.09.2021).
- Wallerstein, I., Hopkins, T.K., Arrighi, G. (1995) *Sistem Karşıtı Hareketler*. (C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Ward, J.K. (2016). Rethinking the antivaccine movement concept: A case study of public criticism of the swine flu vaccine's safety in France. *Social Science & Medicine*, 159, 48-57. doi: 10.1016/j.socscimed.2016.05.003.

- Watling, E. (2019, Mart 13). The 200-Year History of the Anti-Vaxxer Movement: From 'Cowpox Face' to Autism Claims, *Newsweek*, Erişim Adresi: <https://www.newsweek.com/history-anti-vaxxers-vaccination-1358403> (19.09.2021).
- Wolfe, R.M., & Sharp, L.K. (2002). Anti-Vaccinationists Past and Present. *BMJ*, 325, 430-432. doi: 10.1136/bmj.325.7361.430.
- WHO. (2022, Ocak 18). Infodemic, *World Health Organization*, Erişim Adresi: https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 (18.01.2022).
- Yavuz, M., (2018). Aşı Karşıtlığının Tarihçesi. *Toplum ve Hekim*, 33(3), 187-194.
- Yıldırım, Y., & Öztürk, Y. A. (2020). Yeni Toplumsal Hareketlerin Değişimi Bağlamında Sarı Yelekliler Hareketi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 102-114.
- Yiğit, T., Oktay, B. Ö., Özdemir, C. N. & Moustafa Pasa, S. (2020). Aşı Karşıtlığı ve Fikri Gelişimi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(53), 1244-1261. doi: 10.26450/jshsr.1881.

Analysis of Anti-Vaccine Protests in Context of Subject and Discourse Within the Framework of the Sociology of Social Movements

Didem DOĞANYILMAZ DUMAN*
Ece ÜNÜR**

COVID-19, which was declared a pandemic by the World Health Organization in March 2020, has evolved into a relatively more controlled process within the scope of vaccine studies that started to conclude as of 2021; however, vaccine opposition has constructed a serious obstacle to this progress. Vaccine opposition that emerged alongside the vaccination studies in the historical process is the belief that the vaccine may cause much more harm than the disease itself. The anti-vaccination movement, that dates back to the 19th century, has widely been spread during the ongoing pandemic, and has significantly affected the fight against the pandemic. The main problematic of this study is the transformation of vaccine opposition as an individual tendency into a social movement during the pandemic process. Within the scope of the sociology of new social movements, subject, discourse and focus of its changing structure have sometimes focused on local issues and sometimes on issues that concern the global society. As of the current period, the focus of social movements has been the COVID-19 pandemic, which continues to exist as a serious human security problem globally.

With the change in socio-political structure, characteristics of social movements have transformed as well. From the classical view, in which the actors were referred as a “crowd” (Le Bon, 1995), to its new structure; the subject has gained a diverse characteristic (Çırakman & Ertuğrul, 2016, p. 242), action repertoire has been widened with symbolic approaches (Gusfield, 1994, p. 60-62), and demands alongside stated opinions has focused on new political consisted of post-material values such as equality, diversity and participation (Topal Demiroğlu, 2014, p. 135-136) within the framework of shifting priorities (Touraine, 2007, p. 274).

In this analysis of the behavioral dimension of the second wave anti-vaccination movements, classifications were made on the basis of Claus Offe’s (1999, p. 67) analysis regarding the differences between classical and new social movements through four groups; forms of action, actors, values and themes. In this study, the last three were taken under the scope within two main categorizations: the subject (actors as categorized by Offe) and the discourse (themes and values as grouped by Offe).

* Izmir Demokrasi University, İzmir, Turkey, E-mail: didem.duman@idu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7785-4416

** Haliç University, İstanbul, Turkey, E-mail: eceunur@halic.edu.tr ORCID: 0000-0001-6945-5677

In this analysis, the second wave protests in Europe due to the opposition against vaccination and follow-up measures taken for the COVID-19 pandemic are examined. It is completed by focusing on France, Italy, Greece and the United Kingdom, which stand out with their diverse characteristics as a result of the preliminary examination on the universe, within the scope of maximum diversity sampling method. By analyzing the subject and discourse in anti-vaccination movements, it is aimed to examine the parallelism of the change experienced by the anti-vaccine protests from the past to the present with the change experienced in the sociology of social movements.

Considering the four countries of this analysis, it would not be wrong to claim that there are not significant differences in terms of the characteristics of actors of the protests. There is a clear reflection of the socio-economic structure regarding the actors of the new social movements. The masses who are at risk of losing their jobs due to obligatory vaccination and rejection, and the masses that have been under the influence of the widespread infodemic consist of various conspiracy theories attract the attention. However, there is significant diversity in terms of the discourse. The reference to freedom and rights, which is common in all countries, has turned into dictatorship accusations against the governments in France and Italy, and “health dictatorship” has become one of the most popular slogans, both written and verbal. While the effect of the infodemic was observed much more clearly in the United Kingdom, reactions were also directed to the conventional media, and a wide variety of protest demonstrations, in which the action repertoire can be evaluated within the scope of the classical social movements, were organized. In Greece, by the way, religious references, which were one of the main discourses of the early anti-vaccination movements, were frequently encountered. Hence, the discourse in the anti-vaccination movements, supported by various religious leaders from the Orthodox Church in Greece, has demonstrated similar structure compared to the past. In addition to all these, it should be highlighted that the majority of the protests in Italy were organized by the CLS (*Comitato Libera Scelta* – Liberal Choice Committee); this is to say, the organization has a centralized structure. This possesses similarity to the characteristic of mobilization within the scope of classical social movements.

At the time of writing this research, in other words as of the last quarter of 2021, a new variant (Omicron), has reawakened uneasiness in various places, especially in European countries, and as a result, restrictions have become a topic on the agenda once again. Relevant restrictions vary from country to country and range from partial closures to travel restrictions. The applied restrictions once again drew reactions from certain parts of the society and turned into mass protest movements within the scope of a wide action repertoire, especially in certain cities of Europe. Although these actions, which are out of the scope of this research, are quite remarkable since they will create a new wave within the scope of their unique behavior patterns. It would not be wrong to predict that the relevant movements will emerge from time to time during the course of the pandemic. This research, alongside its limitations, would become a source for further analysis on social movements that are experienced in current time and likely to be experienced in the future.